

ชุดโครงการ
การพัฒนาระบบสวัสดิการ
สำหรับคนจนและคนก้อยโอกาสในสังคมไทย

รายงานวิจัยกรณีศึกษา กลุ่มเกษตรกร

สภาพการทำเกษตรแบบมีสัญญา
ของเกษตรกรรายย่อยในเขตก่ำสงวนแห่งชาติคลองลาน

ธีรดา นานไท

หน้าโครงการ

ชื่อโครงการ

นักวิจัยหลัก

ดร.ประภาส ปิ่นคบแต่ง

สุภา ไชเมือง

ผศ.ดร.บัณฑิต แก้วส่อง

ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์

สภาพการทำเกษตรแบบมีสัญญาของเกษตรกรรายย่อย
ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงลาน

ผู้วิจัย

ธีรดา นามไผ่

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

ธันวาคม 2546

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เห็นความสำคัญของปัญหาและแนวทางในการบรรเทาปัญหาของคนจนและคนด้อยโอกาสและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้สนับสนุน “โครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ประกอบด้วยการวิจัยสถานการณ์ภาพของคนจนและคนด้อยโอกาส 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนนอกวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส/กลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 10,000 ราย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจำนวน 110 กรณี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

ผลงานทั้งหมดที่ได้จากชุดโครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้นำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนจน ให้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวของสภาพความเป็นอยู่ ความด้อยโอกาส ไร้ที่พึ่ง การเชื่อมโยงให้เห็นบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนจนคนด้อยโอกาสกับชุมชน (มิติสังคม) ระบบการทำมาหากิน (มิติเศรษฐกิจ) และมีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (มิติการเมือง) การให้ภาพเชิงประวัติศาสตร์ ที่ย้อนให้เห็นว่าเดิมวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร และต่อมาเกิดอะไรขึ้นที่เป็นจุดหักเหที่ทำให้วิถีชีวิตของเขาตลอดจนบริบทของเขาเปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์นั้นๆ (เช่น การสร้างเขื่อน การตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ฯลฯ) เกิดผลอย่างไรต่อวิถีการทำมาหากิน ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม อำนาจต่อรอง คุณภาพชีวิตโดยรวม เพื่อชี้ให้เห็นการปรับตัวในมิติต่างๆ (เช่น การอพยพ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ) เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหแล้ว ทำไมคนบางกลุ่มปรับตัวและหลุดพ้นจากภาวะยากจนด้อยโอกาสได้ แต่ทำไมคนบางกลุ่มก้าวไม่พ้น ปัญหาของคนจนคนด้อยโอกาสทั้ง 5 กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหายังไง โครงการนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เหมาะสม สวัสดิการที่คนจนต้องการ กลไกที่สามารถเข้าถึงปัญหาของกลุ่มคนเป้าหมายได้ ทั้งองค์กรชุมชน ครัวเรือน องค์กรรัฐ ฯลฯ ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความยากจนของสังคมไทย

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ จะทำให้แง่คิด มุมมองอีกด้านหนึ่งในการจัดสวัสดิการและแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มองความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจกับมิติทางสังคม ซึ่งเป็นการเสริมเติมองค์ความรู้ในเรื่องความยากจนของประเทศไทย สกว. จึงหวังว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างรอบคอบรอบด้านต่อไป

ปิยะวุฒิ

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวุฒิ บุญ-หลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำของหัวหน้าโครงการ

โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แบ่งรายงานออกเป็นสามระดับ ในระดับพื้นที่มีงานกรณีศึกษาต่างๆ 110 กรณี ในระดับภาพรวมของคนจนแต่ละกลุ่มมีรายงานหลัก 5 รายงาน และในระดับภาพรวมทั้งประเทศมีรายงานสรุปบทสังเคราะห์อีก 1 ฉบับ

ถ้าเปรียบรายงานฉบับสรุปสังเคราะห์ภาพรวมเสมือนป่าใหญ่ รายงานหลัก 5 รายงานก็เปรียบเสมือนส่วนของป่าหรือเขตของป่า 5 เขต ส่วนรายงานกรณีศึกษาก็เปรียบเสมือนไม้แต่ละพันธุ์หรือแต่ละต้น

งานกรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนจนในแต่ละประเภท ที่สะท้อนออกมาผ่านสายตาผ่านการสังเกตการณ์ ผ่านการมีส่วนร่วม ของนักวิจัยกรณีศึกษา

งานกรณีศึกษาปรากฏให้เห็นสีสันและความเป็นจริงของรูปธรรมของชีวิตคนจนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ละเรื่องแต่ละกรณีเปรียบประดุจแต่ละฉากแต่ละตอนของละครชีวิต ละครชีวิตที่เขียนบทด้วยกลไกและโครงสร้างทางสังคมทุนนิยม สร้างให้คนจนเล่นบทที่น่ารังเกียจของสังคมทุนนิยม

ปราชญ์ของทุนนิยมจึงมีคำกล่าวว่า “คนจนมักจะตกเป็นเหยื่อของคนจนเสมอ” ใช่สิ! ถ้าคนจนจะมองหาเหยื่อ ก็มีแต่คนจนด้วยกันเท่านั้นที่จะเป็นเหยื่อได้ ส่วนคนรายนั้น ล้วนมีเงิน มีอำนาจ มีความสามารถ มีอาวุธและบริวาร ที่จะป้องกันตนเอง ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของคนจน แต่ถ้าพิจารณาให้ไกลไปกว่าคำกล่าวนี้ อาตัม สมิท นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมก็กล่าวว่า คนในสังคมทุนนิยมจะรวยจะจนก็ขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่เขาควบคุมได้หรือซื้อหามาได้ เพราะฉะนั้น คนจนผู้ขายแรงงานก็คือเหยื่อของระบบที่คนรายนำไปใช้สร้างความร่ำรวยให้ตนเอง ดังนั้น คนจนจึงตกเป็นเหยื่อของคนรวยมากกว่าตกเป็นเหยื่อของคนจนด้วยกัน

กรณีศึกษาต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นว่า คนจนกลุ่มใดที่ยากจน ด้วยสาเหตุของทำที่ต่อชีวิต สาเหตุจากการขาดปัจจัยการผลิต หรือสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำ ภายใต้โครงสร้างของทุนนิยม

ในสังคมทุนนิยมที่คนชนชั้นบนกุมอำนาจรัฐอย่างเหนียวแน่น ยังไม่เคยเห็นกรณีประเทศใดที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ในประเทศทุนนิยมที่อำนาจรัฐถูกจัดสรรปันส่วนให้คนชั้นกลางและคนชั้นล่างมีส่วนในอำนาจรัฐ ประเทศนั้นก็จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงเรื่องรายได้ แต่มันมีปริมาตรลวกกว้างไกลไปถึง สิทธิและโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ประวัติศาสตร์สังคมจากทุกประเทศยืนยันในสังจรรพว่า คนจนไม่เคยลดความยากจนลงได้โดยปราศจากการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตัวเองและต่อสู้กับกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอารัดเอาเปรียบ

ตำนานการต่อสู้ดิ้นรนของคนจนไทยมีประวัติมายาวนาน หลายยุคหลายสมัย และเพื่ออนาคตที่ดีกว่า คนจนทั้งหลายมีแต่จะต้องต่อสู้ต่อไป เพื่อความเป็นไทและปากท้องของคนจนเอง

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผมขอขอบคุณนักวิจัยรุ่นใหม่ที่เป็นนักวิจัยกรณีศึกษาทุกท่าน ท่านทุกคนได้ปฏิบัติภารกิจเรื่องคนจนอย่างดียิ่ง ท่านคือผู้ถือโคมฉายที่ส่องให้เห็นคนจนในหีบในซอก ที่ก่อนหน้านี้ใครๆมักจะมองไม่เห็น ขอให้ทุกท่านจงเป็นมิตรที่ดีของคนจนและปรารถนาดีต่อคนจนตลอดไป

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
หัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

ระบบการเกษตรของไทยในปัจจุบันเป็นระบบการเกษตรที่อยู่ภายใต้กระแสนิยมโลก หรือมีการครอบงำจากกระแสนิยม การเกษตรก็เป็นเกษตรแผนใหม่หรือการเกษตรแบบมีสัญญา (Contract Farming) อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชน เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาฆ่าแมลงและเมล็ดพันธุ์ แม้กระทั่งการเลือกที่จะผลิตอะไรนั้น เกษตรกรก็ไม่มีสิทธิที่จะเลือกและกำหนดราคาได้เอง (ซึ่งเป็นลักษณะของการผลิตที่ตอบสนองตลาดโดยตรง) ขณะที่ผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้ผลิต ปัญหาระบบนิเวศน์เสื่อมโทรม เช่น ดินเสื่อม เกิดโรครบาดในแม่น้ำลำคลอง ปลาตาย เป็นต้น ถือว่าไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของนายทุน เป็นบทบาทของเกษตรกรที่ต้องดูแลเอง แต่เกษตรกรไม่ได้รับการคุ้มครองหรือมีสวัสดิการใดๆ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ นอกจากรายได้ที่เกิดขึ้นจากผลผลิตเท่านั้น

พื้นที่บ้านโนนหวานไฟ หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะการทำการเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทเอกชน โดยบริษัทจะให้เงินลงทุนทั้งในเรื่องเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี และอุปกรณ์อื่นๆที่จำเป็น รวมถึงการจ้างแรงงานด้วย และระหว่างที่รอผลผลิตจะมีตัวแทนจากบริษัททำการตรวจแปลงเกษตรเพื่อดูคุณภาพผลผลิต บริษัทจะหักต้นทุนเมื่อเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ บางรายที่ขาดทุนบริษัทก็จะไม่คิดต้นทุนกับเกษตรกร ถือว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งของบริษัท แต่หากเกษตรกรคิดค่าต้นทุนในเรื่องแรงงานของตนเองก็คงไม่คุ้มค้ำ เพราะการเกษตรในแต่ละรุ่นจะใช้เวลาในการดูแลรักษาประมาณ ๓ เดือน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรไม่สามารถประกอบกิจกรรมอย่างอื่นได้เลย วิถีชีวิตเกษตรกรเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย ความสัมพันธ์ทางสังคมกับญาติพี่น้อง บ้านใกล้เรือนเคียง หดหายไป ดังคำพูดของเกษตรกรว่า “เกษตรแบบทึ่มพี่ทึ่มน้อง” (เกษตรแบบทิ้งญาติพี่น้อง)

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาถึงสภาพการทำการเกษตรของเกษตรกรแบบมีสัญญา รูปแบบการจัดสวัสดิการของเกษตรกร ทั้งโดยชุมชน ภาคเอกชน และรัฐ รวมทั้งสถานการณ์ที่รัฐจัดสวัสดิการในปัจจุบันว่าทั่วถึงและเพียงพอหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรแบบมีสัญญาต่อไป ผลการศึกษาพบว่า

เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญา เกษตรกรทำนาและรับจ้างในแปลงเกษตร และเกษตรกรที่รับจ้างนอกภาคเกษตร มีความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะการสัมพันธ์เพื่อสร้างผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มเกษตรและกลุ่มรับจ้างทำนา เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนา เกษตรกรที่ทำนาก็จะกลายเป็นแรงงานในแปลงเกษตร ซึ่งเป็นการสร้างประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ สร้างงานให้เสร็จสมบูรณ์แก่กลุ่มเกษตรกร และสร้างรายได้แก่กลุ่มแรงงาน โดยคนที่เป็นแรงงานมีทั้งญาติพี่น้องและคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง

ลักษณะความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนเรื่องผลประโยชน์ต่างตอบแทน ส่งผลให้แนวคิดการทำการเกษตรเปลี่ยนไป จากการผลิตภายในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก วิธีการเกษตรเช่นนี้ทำให้เกษตรกรหลายรายต้องกู้เงินเพื่อมาลงทุน หากขาดทุนก็กลายเป็นหนี้ หากได้กำไรก็อยู่ตัว หากขาดทุน 2-3 ปี ก็กลายเป็นหนี้ซ้ำซาก ทำให้เกิดความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและเครือญาติ เป็นไปในทิศทางที่นับวันจะยิ่งห่างเหินและเอาใจใส่ต่อกันน้อยลง บางครอบครัวที่ลูกไม่สบายไม่สามารถพาไปรักษาได้ทันท่วงทีจนลูกเสียชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนก็เกิดการเปลี่ยนแปลง จากที่เคยเป็นกิจกรรมที่ทุกครอบครัวมีส่วนร่วมกลายเป็นกิจกรรมที่มีคนเฒ่าคนแก่เท่านั้นที่ให้ความสำคัญ การพึ่งสารเคมีและยาฆ่าแมลงเพื่อเร่งให้เกิดผลผลิตจำนวนมากสำหรับค้าขาย ส่งผลให้เกิดสารพิษที่ตกค้างในน้ำที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคและบริโภค รวมทั้งทำให้เกิดความเสี่ยงในปัญหาสุขภาพด้วย

ด้านการจัดสวัสดิการ จำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การจัดสวัสดิการของชุมชนเอง เช่น การจัดตั้งกลุ่มช่างข้าว กลุ่มเลี้ยงโค กระบือ กลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งเป็นการระดมเงินทุนและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยขั้นต่ำ และเป็นการช่วยเหลือกันในลักษณะการบรรเทาทุกข์ ไม่สามารถให้การช่วยเหลือได้เต็มที่ ซึ่งบางครั้งเกษตรกรบางครัวเรือนก็เข้าไม่ถึงสวัสดิการต่างๆที่มีในชุมชน อีกประเภทคือ การจัดสวัสดิการของรัฐโดยรวม ส่วนใหญ่ผลประโยชน์ที่เกิดจากสวัสดิการจากรัฐมักไม่ได้ตกอยู่กับเกษตรกร เช่น การประกันราคาข้าว เจ้าของโรงสีจะได้ประโยชน์จากเงินประกันของรัฐมากกว่า หรือ กองทุนหมู่บ้านละล้าน ชุมชนยังไม่มีความพร้อมในการบริหารเงินกองทุน แทนที่จะเป็นกองทุนที่คอยให้ความช่วยเหลือเกษตรกร กลับเป็นกองทุนที่มาสร้างภาระให้กับเกษตรกรมากขึ้น

สารบัญ

คำนำสกว.

คำนำหัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 กลุ่มเป้าหมาย	2
1.4 วิธีการศึกษา	3
1.5 กรอบเนื้อหา	3
1.6 ระยะเวลาการศึกษาและงบประมาณ	3
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3

บทที่ 2 พัฒนาการการส่งเสริมของภาครัฐ

2.1 พัฒนาการการส่งเสริมของภาครัฐ	4
2.2 ความสำคัญของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน	6
2.3 ผลกระทบอันเกิดจากการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน	8
2.4 ประเภทและลักษณะสำคัญของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในภาคอีสาน	8

บทที่ 3 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาบ้านโนนหว้านไผ่

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	10
3.2 ฐานทรัพยากรของชุมชน	13
3.3 เศรษฐกิจชุมชน	14
3.4 กลุ่มกิจกรรมในชุมชน	16
3.5 วิถีชีวิตชุมชน	17
3.6 กรณีศึกษาเกษตรกร	18

บทที่ 4 การจัดสวัสดิการของคนในชุมชน

4.1 สถานการณ์ความยากจนของเกษตรกร	28
----------------------------------	----

สารบัญ (ต่อ)

4.2 สถานการณ์การจัดสวัสดิการชุมชน	29
4.3 สถานการณ์ปัญหาในการจัดสวัสดิการในชุมชน	32
4.4 ข้อเสนอต่อการจัดสวัสดิการ	32
บทที่ 5 บทสรุปและอภิปรายผล	
5.1 ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชน	34
5.2 สถานการณ์การที่เกษตรกรแบบมีสัญญา	35
5.3 การจัดสวัสดิการชุมชนและรัฐสวัสดิการ	38
5.4 ข้อเสนอแนะต่อการจัดสวัสดิการสังคม	39
บรรณานุกรม	41
ภาคผนวก	42

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ระบบการเกษตรของไทยในปัจจุบันเป็นระบบการเกษตรที่อยู่ภายใต้กระแสทุนนิยมโลกหรือ มีการครอบงำจากกระแสทุนนิยม การเกษตรก็เป็นเกษตรแผนใหม่ หรือ เกษตรกรแบบผูกขาด (Contract Farming) ที่มีการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชน เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ แม้กระทั่งการเลือกที่จะผลิตอะไรนั้นเกษตรกรไม่มีสิทธิที่จะเลือก และ กำหนดราคาได้เอง ซึ่งเป็นลักษณะของการผลิตที่ตอบสนองตลาดโดยตรง แต่ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้ผลิต ปัญหาระบบนิเวศน์เสื่อมโทรม เช่น ดินเสื่อม เกิดโรคระบาดในแม่น้ำลำคลอง ปลาตาย เป็นต้น ถือว่าไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของนายทุน เป็นบทบาทของเกษตรกรที่ต้องดูแลเอง แต่เกษตรกรไม่ได้รับการคุ้มครองหรือมีสวัสดิการใด ๆ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ นอกจากรายได้ที่เกิดขึ้นจากผลผลิตเท่านั้น

การเกษตรที่อยู่บนพื้นฐานของการผลิตเพื่อตลาดได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ทำกำไรให้กับบริษัทเอกชนจำนวนมากมายมหาศาล ในที่สุดอำนาจการผูกขาดก็ตกอยู่กับกลุ่มนายทุน สืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ที่มีการวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยอาศัยกลไกการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า แต่การพัฒนาประเทศไม่ประสบผลสำเร็จ นักวิชาการทางด้านเกษตรและรัฐบาลจึงคิดหาแนวทางการพัฒนาการเกษตร โดยให้ความสนใจกับภาคเกษตรกรรมมากขึ้น แต่เป้าหมายการพัฒนายังใช้เกณฑ์ชีวิตที่ “รายได้” และ “ผลผลิตต่อไร่” เมื่อปี พ.ศ.2530 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้สนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรมากขึ้น สำหรับในประเทศไทยถือว่าบริษัท “เจริญโภคภัณฑ์” เป็นผู้ริเริ่ม และปัจจุบันมีบริษัทเอกชนต่างประเทศหลากหลายบริษัทที่เข้ามาทำการค้ากับเกษตรกรของไทย

บ้านโนนหัวน้ำไฟ หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านชนาดกลาง มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 168 ครัวเรือน เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ถูกระแสการพัฒนาการเกษตรครอบงำมาเป็นระยะเวลากว่า 15 ปี เดิมอาชีพหลักของคน คือ การทำนา เลี้ยงสัตว์ หาอาหารกินตามธรรมชาติ แต่เมื่อมีบริษัทเอกชนเข้ามาในหมู่บ้านราวปี พ.ศ.2530 ได้มีการส่งเสริม แนะนำเกษตรกรให้หันมาปลูกพืชให้เมล็ดพันธุ์ หรือปลูกพืชระยะสั้น เช่น พริก มะเขือเทศ แตงโม เป็นต้น โดยการทำการเกษตรแบบมีสัญญาอยู่กับบริษัทเอกชนซึ่งบริษัทที่เข้ามาทำสัญญากับเกษตรกรมี 2 บริษัท คือ ซีนเมล็ดพันธุ์ และ ซากาตะ ลักษณะการดำเนินการ คือ บริษัทจะให้เงินทุนในการจ้างแรงงาน เมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น และระหว่างที่รอผลผลิตจะมีตัวแทนจากบริษัททำการตรวจแปลงเกษตรเพื่อคุณภาพผลผลิต บริษัทจะหักต้นทุนเมื่อเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ หรือเกษตรกรบางรายขาดทุนบริษัทก็จะไม่คิดต้นทุนกับ

เกษตรกร ถือว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งของบริษัท แต่หากเกษตรกรคิดค่าต้นทุนในเรื่องแรงงานของตนเองก็ คงไม่คุ้มค้ำ เพราะการเกษตรในแต่ละรุ่นจะใช้เวลาในการดูแลรักษา ประมาณ 3 เดือน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ เกษตรกรไม่สามารถประกอบกิจกรรมอย่างอื่นได้เลย วิถีชีวิตเกษตรกรเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย ความสัมพันธ์ทางสังคมกับญาติพี่น้อง บ้านใกล้เรือนเคียงหดหายไปดังคำพูดของเกษตรกรว่า “เกษตรแบบทึ่มพีทึ่ม นื่อง” (เกษตรแบบทิ้งญาติพี่น้อง)

ในปีหนึ่ง ๆ เกษตรกรจะสามารถทำการผลิตได้น้อย 2 รุ่น หรือเกษตรกรบางรายที่ไม่ทำนาทำ เกษตรอย่างเดียว ก็ผลิตได้ 3 รุ่น คือ หน้าแล้งมะเขือเทศ 2 รุ่น และหน้าฝนเป็นแตงโม 1 รุ่น นอกจากนี้ เกษตรกรที่ไม่ทำการเกษตรก็จะรับจ้างรายวันซึ่งถือว่าการสร้างงานในชุมชนได้เป็นอย่างดี ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความมั่นคงของเกษตรทั้งด้านการเงิน สุขภาพ และคุณภาพชีวิต สภาพแวดล้อมที่สมดุล จะเป็นอย่างไร ในอนาคต ยังเป็นคำถามที่เกษตรยังให้ความสนใจน้อย เพราะแรงจูงใจทางการเงินยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรหล่นหลง และ ยึดถือ พยายามที่จะได้มา เมื่อการผลิตรุ่นนี้ไม่ได้ผลก็มีความหวังว่าครั้งต่อไป จะมาชดเชยได้ แต่หากโชคร้ายก็กลายเป็น “แบกหนี้สินผูกพัน” เป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นภาระของผู้นำ บริษัทเอกชน และหน่วยงานราชการที่จะเข้ามาดูแลหรือให้ความปลอดภัยแก่การดำเนินชีวิตของเกษตรกรซึ่ง การจัดสวัสดิการเป็นเพียงหลักประกันชนิดหนึ่งเท่านั้น หากจะเปรียบเทียบกับคุณภาพชีวิตเกษตรกรที่มีความเสี่ยงต่อการใช้สารพิษในชีวิตประจำวัน

การศึกษาในครั้งนี้ได้เน้นให้เห็นการสวัสดิการของเกษตรกรในชุมชน ว่าเป็นอย่างไร และสถานการณ์ ที่รัฐสวัสดิการในปัจจุบันทั่วถึงและเพียงพอ หรือไม่อย่างไร หากจะจัดสวัสดิการแก่เกษตรกรเป้าหมายเหล่านี้ น่าจะเป็นรูปแบบใดที่จะเหมาะสม ซึ่งการศึกษาได้เสนอแนะไว้ในบทสุดท้ายด้วย

1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพการทำการเกษตรแบบมีสัญญาของเกษตรกร
2. ศึกษาสวัสดิการของเกษตรกรที่ได้รับจากรัฐ เอกชน และรูปแบบการจัดสวัสดิการในชุมชน
3. ศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม สอดคล้องกับชุมชน และแนวทางการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพ

1.3 กลุ่มเป้าหมาย

1. เกษตรกรที่ทำเกษตรแบบมีสัญญาในปัจจุบัน จำนวน 38 ครัวเรือน
2. เกษตรกร ผู้นำ ในชุมชน

1.4 วิธีการศึกษา

1. ศึกษาเอกสารมือสอง เอกสารวิชาการ วารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดประเด็นการศึกษาภาคสนาม
3. ประสาน เก็บข้อมูลกับผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของบริษัท เจ้าหน้าที่ส่งเสริมของภาครัฐ
4. เก็บข้อมูลตามแบบสอบถามกับเกษตรกร จำนวน 38 ราย
5. ประชุมกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มเกษตรกรแบบมีสัญญา และ กลุ่มผู้นำชุมชน
6. สัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบมีสัญญา
7. ประมวลข้อมูลทั้งหมด
8. รวบรวมเป็นเอกสารเป็นรูปเล่ม

1.5 กรอบเนื้อหา

1. ศึกษาพัฒนาการการทำเกษตรแบบมีสัญญาของประเทศไทย
2. สภาพปัญหาของเกษตรกรรายย่อยที่ทำเกษตรแบบมีสัญญา
3. นโยบายรัฐ วิธีการจัดสวัสดิการแก่เกษตรกร และ การเข้าถึงสวัสดิการนั้น ๆ ของเกษตรกร
4. รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน
5. แนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้อง

1.6 ระยะเวลาการศึกษา / งบประมาณ

ระยะเวลา 4 เดือน มกราคม – เมษายน 2545 งบประมาณ 40,000 บาท

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. รับทราบสภาพปัญหาของเกษตรกร
2. รับทราบสภาพการจัดสวัสดิการของรัฐ
3. ได้แนวทางการจัดสวัสดิการของชุมชน

บทที่ 2

พัฒนาการของเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ในภาคอีสาน

เกษตรแบบครบวงจร หรือเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ในรายงานการศึกษาฉบับนี้จะใช้คำว่า “เกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน” (Contract farming)

นิยามของการผลิตเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน (Contract farming) หมายถึง การจัดการทางความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้รับซื้อผลผลิตแนวตั้ง (Vertical chain of production and marketing) โดยที่ผู้ซื้อสามารถกำหนดความแน่นอนของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ตนจะรับซื้อ โดยที่ตนเองไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของ (Ownership) ของหน่วยการผลิตทางการเกษตรนั้นเสียเอง (สมภพ มานะรังสรรค์, 2634 ; วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2532 ; ปัตพงษ์ เกษมสมบูรณ์, 2544) หรือที่ให้ความหมายง่าย ๆ คือ เกษตรที่เกษตรกรไม่ต้องลงทุนในด้านปัจจัยการผลิตเอง นอกจากแรงงานและที่ดิน ส่วนพันธุ์พืช ปุ๋ย วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ในแปลงเกษตร บริษัทจะทำหน้าที่ลงทุนให้ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตบริษัทจะหักต้นทุนเอง เกษตรกรไม่ต้องหาตลาดเอง ซึ่งการเกษตรแบบนี้เกษตรกรต้องทำสัญญากับบริษัทเอกชน ที่เข้ามาสนับสนุนในพื้นที่ โดยการทำสัญญารุ่นต่อรุ่น

2.1 พัฒนาการ การส่งเสริมของภาครัฐ

พัฒนาการการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของภาครัฐ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (ปี 2528 - 2534) เป็นต้นมารัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้สามารถตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมเกษตรและการส่งออก นโยบายได้มุ่งเน้นการลดความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตการเกษตร ความมั่นคงของตลาดสินค้าเกษตร รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและปริมาณของผลผลิตการเกษตรให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดโลก ซึ่งกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของนโยบาย คือ การสร้างความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรในรูป “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน” โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ให้คำแนะนำและสนับสนุน (ชัชวี นฤทุม, 2542)

นอกจากนี้รัฐบาลยังมีแผนการพัฒนาระบบการผลิตแบบสัญญาผูกพันโดยเฉพาะที่เรียกว่า “โครงการสี่ประสานเพื่อพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร” โดยดึงเอาบุคคล 4 ฝ่าย คือ รัฐบาล สถาบันการเงิน (ธกส.) เกษตรกร และเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิต กระบวนการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำหน้าที่หลักในการประสานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ต่อมาแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (ปี 2540 - 2544) ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนถึงการส่งเสริมการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน โดยระบุไว้ในหมวดมาตรการเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งมีมาตรการสนับสนุนประการหนึ่ง คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมแปรรูป ที่ระบุให้รัฐต้องดำเนินการต่าง ๆ เช่น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2540; ปัดพงษ์ เกษมสมบูรณ์, 2544)

1. ส่งเสริมความเข้มแข็งของระบบการผลิตวัตถุดิบแบบมีสัญญาข้อตกลง ระหว่างเกษตรกรและโรงงาน
2. ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เพื่อลดความเสี่ยงด้านการผลิตวัตถุดิบ
3. ลดความเสี่ยงของโรงงานและเกษตรกร โดยรัฐเข้าร่วมรับความเสี่ยง เช่น การช่วยประกันราคาผลผลิต และการช่วยประกันปริมาณและคุณภาพของวัตถุดิบสำหรับโรงงาน
4. ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกรและโรงงานผู้รับซื้อผลผลิต
5. กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรที่เป็นวัตถุดิบ

เงื่อนไขที่สำคัญในการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน มี 5 ประการ (ปัดพงษ์ เกษมสมบูรณ์, 2544) คือ

1. ผู้รับซื้อจะต้องสร้างหลักประกันในขบวนการผลิตของเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เช่น ให้เครดิต ให้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ รวมตลอดถึงการให้บริการส่งเสริมการเกษตร (Extension service) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรในสัญญา โดยบริการที่ให้โดยผู้รับซื้อเช่นนี้ ไม่ได้เป็นประโยชน์เฉพาะเกษตรกรในโครงการเท่านั้น หากแต่ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้รับซื้อ ในด้านที่สามารถสร้างหลักประกันทางด้านคุณภาพของ “วัตถุดิบ” ที่โรงงานของตนต้องการอยู่อีก
2. ผู้รับซื้อจะต้องสร้างหลักประกันทางด้านตลาด ให้แก่ผลผลิตที่เกษตรกรในโครงการผลิตได้ เช่น กำหนดราคาซื้อที่แน่นอนขึ้น
3. คุณสมบัติของผลผลิตเกษตรที่จะผลิตมักจะมีลักษณะเน่าเสียง่าย (Perishable)
4. การผลิตมักจะต้องใช้ปัจจัยการผลิตและเทคนิคการผลิตที่ยากลำบากกว่าการผลิตทางการเกษตรทั่วไป ทำให้ระบบการจัดการเพื่อให้ผู้ซื้อและผู้ขายติดต่อประสานงานกันแบบมีสัญญาผูกพันล่วงหน้าสามารถลดปัญหาเหล่านี้ได้
5. ผู้ซื้อและผู้ขายต่างมีต้นทุนสูงในการเปลี่ยนจากคู่สัญญาไปซื้อขายกับผู้อยู่นอกสัญญา (Shifting cost) กล่าวคือ ผู้ซื้อ (เช่น โรงงานแปรรูป) จะมีต้นทุนเพิ่มขึ้นในการซื้อหาวัตถุดิบจากตลาดทั่วไป (Open market) เพราะอาจไม่สามารถหาผลผลิตที่ต้องการได้เพียงพอ หรือในกรณีผู้ขายหรือเกษตรกรในสัญญาก็มีต้นทุนที่สูงขึ้นถ้าหากต้องค้นหาผู้ซื้อเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เนื่องจากผลผลิตดังกล่าวเน่าเสียง่ายหรือมีตลาดรองรับโดยเฉพาะ

2.2 ความสำคัญของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันที่มีต่อการพัฒนาการเกษตร

จากผลการศึกษาของ ชัชวีร์ นฤทุม การจำแนกประเภทและคุณลักษณะของการเกษตรแบบสัญญาผูกพัน กรณีศึกษาในภาคตะวันตกของประเทศไทย,2542 พบว่าการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมีส่วนสำคัญในการพัฒนาการเกษตร ดังนี้

1. การเพิ่มศักยภาพด้านการผลิตทางการเกษตร เกษตรกรสามารถผลิตพืชผลหรือสัตว์ชนิดใหม่ ๆ โดยใช้เทคโนโลยีใหม่และวัสดุการเกษตรที่มีคุณภาพดี (เช่น พันธุ์พืชหรือสัตว์ สารเคมี) ที่ทางบริษัทคู่สัญญาจัดการให้ นอกจากนั้นการผลิตดังกล่าวจะมีความยั่งยืน ถ้าเกษตรกรสามารถผลิตผลผลิตให้มีคุณภาพได้ตรงตามข้อตกลงที่ทางบริษัทคู่สัญญาต้องการ ดังนั้นเกษตรกรที่ขยันและเอาใจใส่ในการผลิตและได้รับผลผลิตที่มีคุณภาพก็จะได้รับผลตอบแทน (ราคา) ดีด้วย

2. การเพิ่มศักยภาพด้านการตลาด เกษตรกรไม่ต้องประสบปัญหาความเสี่ยงด้านการตลาด เนื่องจากบริษัทคู่สัญญาจะรับซื้อสินค้าดังกล่าวจากเกษตรกรคู่สัญญาตลอดทั้งปี นอกจากนั้นเกษตรกรจะได้รับราคาของผลผลิตที่แน่นอนและผลผลิตการเกษตรบางประเภทอาจมีมูลค่าสูงกว่าปกติ เนื่องจากเป็นสินค้าส่งออกหรือส่งเข้าโรงงานที่ต้องการคุณภาพสูง ราคาของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพที่เกษตรกรผลิตได้

3 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ เนื่องจากเกษตรกรแบบมีสัญญาผูกพันเป็นนโยบายของรัฐ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบธุรกิจเกษตรดังกล่าว รัฐจึงดำเนินการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร นอกจากนั้นรัฐยังช่วยเป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายในกรณีที่เกิดข้อพิพาทด้วย

4. เกษตรกรผู้ประกอบธุรกิจเกษตรและประเทศชาติได้รับผลกำไร เกษตรกรได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ ราคาผลผลิตที่สูงและมั่นคง ส่วนผู้ประกอบธุรกิจเกษตรคู่สัญญาสามารถทำสัญญาขายผลผลิตล่วงหน้าในตลาดโลกได้ รวมทั้งได้กำไรจากธุรกิจดังกล่าวสำหรับประเทศไทย สามารถแก้ไขปัญหาด้านการตลาดสินค้าเกษตรในระยะยาวได้ นอกจากนั้นในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นคนไทย ก็เป็นการนำเงินตราเข้าประเทศอีกด้วย

นอกจากนี้การเกษตรของประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรแบบยังชีพมาเป็นการเกษตรเพื่อการค้ามากกว่า 20 ปี ในอดีตนั้นผลผลิตทางการเกษตรต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) อยู่ในระดับที่สูงมาก เมื่อเปรียบเทียบตามช่วงเวลาจะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ลดลง คือ 20% 17% 14% และ 10% ในปี 2526, 2530, 2532 และ 2540 ตามลำดับ โดยที่ภาคอื่น ๆ มีการเติบโตเพิ่มสูงขึ้น เช่น ภาคหัตถอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การเงินการธนาคาร และ ภาคบริการ (อรุณ อวนสกุล, 2543; ปัดพงษ์ เกษมสมบูรณ์, 2544) ถึงแม้ว่ามูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจะลดลงก็ตามประชากรในภาคเกษตรกรรมก็ยังถือว่ามีส่วนที่มากที่สุดในประเทศ กล่าวคือในปี 2543 มีประชากรถึง 40 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 65 ของประชากรในประเทศ

ปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรไทยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรหรือก่อให้เกิดปัญหาแก่เกษตรกร เช่น ศักยภาพของพื้นที่เพาะปลูก ราคาตลาด ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น รายละเอียดดังนี้ (ปัทพงษ์ เกษมสมบูรณ์, 2544)

1. การขยายพื้นที่เพาะปลูกถึงขีดจำกัด พื้นที่การเพาะปลูก หรือการเกษตรมีการบุกเบิกและใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นและไม่สามารถขยายพื้นที่เพิ่มได้อีก ฉะนั้นการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าต่อพื้นที่ดิน จึงมีการพัฒนาการเกษตรแบบขั้นขึ้นทดแทน

2. ราคาสินค้าเกษตรมีความผันผวนเกษตรกรในชนบทส่วนใหญ่ทำเกษตร และ ถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของครอบครัว แต่ที่ผ่านมาราคาผลผลิตทางการเกษตรไม่สามารถสร้างหลักประกันให้กับเกษตรกรได้ และราคาค่าต้นทุนสูง สร้างหนี้สินกับเกษตรกรจำนวนมาก

3. ปัญหาการขาดแคลนน้ำเกษตรกรทำการเกษตรที่พึ่งน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับประโยชน์จากชลประทาน ในจำนวนพื้นที่การเกษตรในฤดูแล้ง เป็นการทำการเกษตรในเขตชลประทานเพียง 5.72 ล้านไร่ หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.32 เท่านั้น (ตัวเลขจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร , 2543)

4. ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญโดยตรงกับการทำการเกษตร ซึ่งปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติเกิดปัญหา เช่น ปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ดินเค็ม ดินเปรี้ยว และภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ภัยแล้ง ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพการผลิตลดลง และส่งผลให้ต้นทุนสูงขึ้น

5. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น การเกษตรในปัจจุบันพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกเป็นส่วนมาก เช่น ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ซึ่งมีการนำเข้ายากำจัดศัตรูพืชปี พ.ศ. 2536 - 2540 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 25,140 ตันต่อปี เป็น 42,240 ตันต่อปี (สุวิทย์ วัฒนผลประเสริฐ (1) : ปัทพงษ์ เกษมสมบูรณ์ , 2544)

นอกจากปัญหาเหล่านี้แล้วยังมีปัญหาที่สำคัญของเกษตรกร คือ การขาดระบบการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ คือ (ไพฑูรย์ เจตธำรงชัย , 2544)

1. เกษตรกรส่วนใหญ่มุ่งเน้นการผลิตขนาดใหญ่ จำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความได้เปรียบจากปริมาณ (Economies of Scale) เกษตรกรไม่ได้คำนึงถึงตลาด ว่าผู้บริโภคมีความต้องการสินค้าอย่างไร ปริมาณเท่าใด รูปแบบลักษณะสินค้าที่ตลาดต้องการ ดังนั้นถึงแม้จะมีการผลิตออกมามาก ต้นทุนการผลิตต่ำ แต่ก็ไม่ได้ตรงกับความต้องการของตลาดก็ไม่คุ้มค่าแต่อย่างใด

2. ระบบกลไกของตลาดและข้อมูลการซื้อขาย อำนาจการต่อรองตกอยู่กับพ่อค้าคนกลาง ทำให้กำไรตกอยู่กับพ่อค้าคนกลางเช่นเดียวกัน ถ้าเกษตรกรสามารถจัดระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ เช่น กำหนดปริมาณการผลิตและเก็บเกี่ยววัน และเวลาที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ แจ้งให้พ่อค้าคนกลางทุกกลุ่มทราบข้อมูลที่แม่นยำ น่าจะเพิ่มอำนาจการต่อรองเพิ่มขึ้นได้

3. ขาดระบบการวิจัยและพัฒนาสินค้าในเชิงการค้า เกษตรกรจำนวนมากยังคงมุ่งเน้นพัฒนาระบบการผลิต (Production Orientation) และพัฒนาสินค้า (Product Orientation) เท่านั้น เกษตรกรขาดการนำ

ข้อมูลมาพัฒนา ไม่ทราบการเคลื่อนไหวของผู้บริโภค รวมทั้งหน่วยงานราชการได้ทำการวิจัยและแนะนำกลยุทธ์ทางด้านการตลาดสินค้าให้กับเกษตรกรน้อยมาก

4. เกษตรกรส่วนใหญ่มุ่งเน้นการผลิตแบบดั้งเดิม อดีตเคยปลูกอะไรก็จะปลูกอย่างนั้น สืบเนื่องจากขาดระบบฐานข้อมูลที่ครบวงจรและแม่นยำทำให้เกษตรกรไม่ทราบว่าอนาคตควรกำหนดกระบวนการผลิตอะไรและพัฒนาสินค้าเกษตรอย่างไร

แต่อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยบางอย่างที่เกษตรกรเอง ไม่สามารถควบคุมได้ โดยเฉพาะความไม่แน่นอนทางสภาพแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่สามารถกำหนดในปริมาณที่แน่นอนได้ และอีกทั้งผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อม ๆ กันทำให้ราคาสินค้าการเกษตรตกต่ำ

2.3 ผลกระทบอันเกิดจากการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน

จากกรณีศึกษา ผลกระทบของวิธีการผลิตแผนใหม่ต่อชุมชน กรณีศึกษามูเซอแดงบ้านห้วยหินขาว ตำบลวาริช อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย : 2538 พบว่า

1. เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตได้เอง ต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของนายทุนเป็นหลัก
2. เกษตรกรต้องพึ่งพิงภายนอกทุกอย่างตั้งแต่เมล็ดพันธุ์ เทคโนโลยี การตลาด เป็นต้น
3. หากเกษตรกรรวมต้นทุนในเรื่องแรงงานในครอบครัวเข้าไปด้วย ผลตอบแทนที่ได้ไม่คุ้มทุน เพราะแรงงาน ความเสี่ยงในเรื่องสุขภาพ ไม่สามารถคิดมูลค่าได้
4. หากต้องการกำไรจำนวนมากก็ต้องลงทุนมาก ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งถือว่าเป็นการทำลายสมดุลย์ของระบบนิเวศน์ และเป็นการขาดทุนที่ยิ่งใหญ่
5. การจ้างแรงงานขนาดใหญ่ ซึ่งเดิมคนในชุมชนมี ประเพณีวัฒนธรรมที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นลักษณะการแก่งแย่งแรงงาน กลายเป็นการทำลายระบบสังคมดั้งเดิมอีกวิธีหนึ่ง
6. ผลกระทบต่อสุขภาพ ที่มีความเสี่ยงสูงต่อสารเคมี
7. ความสัมพันธ์กับสังคมลดลง หรือแทบไม่มีเวลาสนทนากันเหมือนในอดีต ทุกคนมีเวลาก็กังแปลง เกษตรไม่มีเวลาให้ความสนใจกับเพื่อนบ้าน

2.4 ประเภทและลักษณะสำคัญของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในภาคอีสาน

จากการศึกษาของปัดพงษ์ เกษสมบุญ เรื่องการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ จากการทำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน พบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพในการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผัก พืชไร่ และไม้ดอกไม้ประดับ สภาพดินฟ้าอากาศของประเทศก็มีความเหมาะสม ค่าแรงงานถูก จึงเป็นแรงจูงใจให้

บริษัทเอกชนต่างชาติเข้ามาตั้งสาขาในประเทศไทย เช่น สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อิตาลี อังกฤษ สเปน บราซิล อัฟริกาใต้ และอิสราเอล

ในปี 2543 กรมวิชาการเกษตรให้บริการรับรองการปลอดโรคของเมล็ดพันธุ์ก่อนส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ แก่บริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์ จำนวน 16 บริษัท

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางบางส่วน รวม 17 จังหวัด ผลิตเมล็ดพันธุ์ มะเขือเทศ แตงโม พริกหวาน มะเขือม่วง และข้าวโพด มีเกษตรกรเข้าร่วม ประมาณ 3,487 ครัวเรือน ในพื้นที่ มากกว่า 2,400 ไร่

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริษัทที่ดำเนินธุรกิจด้านนี้หลายบริษัท ได้แก่ บริษัทอาดัมส์อินเตอร์เนชั่นแนล อฟจอน ฮอทไทย อีจียู ยูนิเวอแซล ซีนเมดพันธุ์ ที เอส เอ สากลเมล็ดพันธุ์ ไทยเนสโก ที เอ็น ซีด ซากาตะ และ โพรเากกี เป็นต้น

ในบ้านโนนหวานไฟ มีบริษัทที่เข้าไปทำธุรกิจกับเกษตรกร 2 บริษัท คือ ซีนเมดพันธุ์ และ ซากาตะ ร้อยละ 90 เป็นเกษตรกรของบริษัทซีนเมดพันธุ์

บทที่ 3

ผลการศึกษา : กรณีศึกษาบ้านโนนหวานไฟ

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

3.1.1 ที่ตั้ง

บ้านโนนหวานไฟ หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ จังหวัดขอนแก่น ระยะทางจากขอนแก่น ประมาณ 110 กิโลเมตร ระยะทางจากอำเภอสีชมพู ประมาณ 2 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ คือ

ทิศเหนือ	จรดกับ	บ้านท่าช้าง ตำบลวังเพิ่ม
ทิศตะวันออก	จรดกับ	บ้านวังเพิ่ม ตำบลวังเพิ่ม
ทิศตะวันตก	จรดกับ	บ้านนาอุดม ตำบลดงลาน
ทิศใต้	จรดกับ	บ้านโสกหาด ตำบลวังเพิ่ม

3.1.2 ประชากร

จำนวนครอบครัวทั้งหมดในหมู่บ้านและตามทะเบียนบ้าน 168 ครัวเรือน จำนวนประชากร 842 คน จำนวนแรงงาน 570 คน นอกจากนั้นเป็นเด็กเล็กและคนชรา

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากร ปี พ.ศ.2544

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	2	4	6
1 - 2 ปี	6	11	17
3 - 5 ปี	15	21	36
6 - 11 ปี	45	36	81
12 - 14 ปี	13	27	40
15 - 17 ปี	25	31	56
18 - 49 ปี	178	196	374
50 - 59 ปี	72	68	140
60 ปีขึ้นไป	43	49	92
รวม	399	443	842

ที่มา : จปฐ.บ้านโนนหวานไฟ ปี พ.ศ.2544

3.1.3 ระดับการศึกษาของชุมชน

ตารางที่ 2 แสดงคนในหมู่บ้านที่กำลังศึกษาในระดับต่างๆ

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ที่จบเฉพาะภาคบังคับ	589	96.8
ผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	5	0.82
ผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	6	0.98
ผู้ที่จบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	5	0.82
ผู้ที่จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า	3	0.49
รวม	608	100

ที่มา : กชช.2 ค ปี พ.ศ.2544

3.1.4 ลักษณะแรงงานในชุมชน

การใช้แรงงานในชุมชนมี 2 ลักษณะ คือ การรับจ้าง และการทำการเกษตร ซึ่งการรับจ้างจะมีทั้งรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน

การรับจ้างในชุมชน เป็นลักษณะการไปรับจ้างเป็นแรงงานในแปลงเกษตร (สำหรับครอบครัวที่ไม่เข้าโครงการเกษตรแบบมีสัญญา ฯ) การรับจ้างภายนอกชุมชน ส่วนมากเป็นงานโรงงานในกรุงเทพ ฯ จำนวน 30 ครอบครัว มีแรงงานที่ไปรับจ้าง จำนวน 41 คน แบ่งเป็นชาย 20 คน หญิง 21 คน (กชช.2 ค ,2542) และงานบริการที่พื้ชา ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่ทำงานกว่า 10 ปี ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงวัยสาว ถึงวัยกลางคนที่มีความรอบรู้แล้ว งานที่ไปทำจะเป็นงานบริการตามร้านอาหาร งานขายบริการ ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างสามีและภรรยาในการไปทำงาน และสามีรับสภาพได้ เพราะตนเองไม่สามารถหาเงินมาจุนเจือครอบครัวได้ ผู้หญิงบางคนมีชาวต่างชาติรับเลี้ยงก็ได้เงินกลับบ้านจำนวนมาก บางคนถึงกับแยกทางกับสามี เพราะมีครอบครัวใหม่กับชาวต่างประเทศ เป็นอาชีพที่มีรายได้ดี แต่ผลกระทบต่อชุมชนในปัจจุบัน คือ ส่วนมากกลับมาก็จะมีโรคติดต่อกลับบ้านด้วย เช่น โรคเอดส์

3.1.5 ประวัติของหมู่บ้าน

จากการสอบถาม พูดคุยกับแม่กัณฑา แสนสมศักดิ์ อายุ ประมาณ 78 ปี ได้บอกเล่าเรื่องราวของหมู่บ้านให้ฟัง ซึ่งบอกว่าคนที่สามารถเล่าเรื่องราวประวัติหมู่บ้านนั้นไม่มีมากนัก ประมาณ 3 - 4 คน แต่พูดเข้าใจนั้นไม่กี่ราย ฉะนั้นแม่กัณฑาจึงได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความเป็นมาให้ฟังว่า

เดิมนั้นเป็นคนมหาสารคาม อยู่อำเภอบรบือ ได้ย้ายครอบครัวมากับพ่อแม่ตอนนั้นอายุ ประมาณ 17 - 18 ปี หรือ ประมาณปี พ.ศ. 2484 สาเหตุที่ย้ายเพราะบ้านเดิมนั้นมีที่ทำกินน้อยไม่พอกิน พ่อแม่คิดหาบ้านใหม่ ซึ่งแม่กัณฑาเคยแต่งงานกับหนุ่มที่อยู่บ้านเดิมแล้วครั้งหนึ่ง แต่เมื่อครอบครัวพาอพยพก็เลยทิ้งสามีแล้วย้ายมากับพ่อแม่

อพยพมาใหม่ ๆ ที่บ้านโนนหว่านไฟมีครอบครัวที่อยู่เดิมแล้วประมาณ 3 - 4 ครอบครัว ยังมีพื้นที่ที่เป็นป่าไม้หนารก จำนวนมาก และเมื่อเข้ามาอยู่ใหม่ ๆ ก็รับจ้างคนอื่น ๆ เช่น รับจ้างทำนา ซึ่งเป็นลักษณะอยู่กับครอบครัวคนจ้างเลย ถึงฤดูปลูกปอ ปลูกอ้อย มีงานในไร่นาทำตลอด เป็นลักษณะรับจ้างไม่ได้ถากถางป่าเพิ่ม ตอนช่วงนั้นป่าก็อุดมสมบูรณ์ มีไม้ใหญ่ ๆ สัตว์ป่าเยอะ ในยุคนั้นพ่อแม่ของแม่กัณหา ก็บุกเบิกพื้นที่เพื่อปลูกผักทำสวน ทำไร่ตามฤดูกาลเล็ก ๆ น้อย ๆ ยังไม่มีที่นาเพราะพ่อแม่แก่แล้วไม่มีแรงถางป่า

ประมาณปี พ.ศ.2497 แม่กัณหาได้แต่งงานหลังจากที่พ่อแม่ตายไป แต่งงานกับพ่อหม้ายลูกติด 1 คน ในยุคนี้นี้มีคนอพยพมาเพิ่มเรื่อย ๆ ประมาณ 20 - 30 ครอบครัว ซึ่งเป็นคนมาจากมหาสารคาม เลย หนองคาย ขอนแก่น ฯ และมีการตั้งเป็นหมู่บ้าน โดยเรียกตามโนนบ้านที่มีต้นหว่านไฟขึ้นเยอะ หว่านไฟเป็นสมุนไพรสำหรับแก้ปวดท้อง และมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายเสงี่ยม ศรีแก้วเที่ยง หลังจากที่ได้แต่งงานแล้วแม่กัณหาถึงได้มีที่นา (ของสามี) และปลูกปอ ปลูกฝ้าย เลี้ยงวัว ควาย เป็นของตนเอง

ปี พ.ศ. 2501 เป็นช่วงที่หมู่บ้านขยายใหญ่ขึ้น เพราะเป็นช่วงที่คนอพยพมาอยู่ และคนที่อยู่ในชุมชนก็ขยายมากขึ้นด้วย ฉะนั้นระยะ 3 ปีต่อมาป่าเริ่มบางลง เพราะถูกถางเพื่อทำนา ทำไร่ และที่สำคัญเริ่มมีการเผาถ่านขายเพื่อแลกข้าวกิน

แม่กัณหา มีลูก 15 คน แต่ที่เหลือมีชีวิตอยู่ 9 คน ในหมู่บ้านไม่มีญาติพี่น้อง เพราะเคยย้ายไปอยู่ที่อื่นกับญาติพี่น้องส่วนหนึ่งที่ได้อพยพไปอยู่เมืองเลย ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอสีบุญเรือง จังหวัดอุดรธานี และเมื่อลูกโตขึ้นก็ไปอยู่กับญาติที่เมืองเลย ประมาณปี พ.ศ. 2537 สามีแม่กัณหาเสียชีวิตก็เลยคิดจะย้ายไปอยู่กับญาติ ๆ และลูก ซึ่งก็ไม่สบายใจขายที่นาขณะนั้นได้ 6,000 บาท อยู่ได้ประมาณ 1 ปีลูกก็เสียชีวิต เลยกลับมาอยู่บ้านโนนหว่านไฟเหมือนเดิม ซึ่งก็ไม่มีที่ทำกินแล้ว นำเงินมาซื้อที่ดินสำหรับปลูกบ้านเท่านั้น พอกลับมาอยู่บ้านทุกอย่างก็เปลี่ยนไปมีความเจริญมากขึ้น ป่าก็เหลือเป็นหย่อม ๆ คือ ป่าช้าและดอนปู่ตาเท่านั้น

บ้านโนนหว่านไฟมีอายุหมู่บ้าน ประมาณ 50 ปีเท่านั้น ส่วนมากคนในช่วงวัย 50 ปีขึ้นไปจะเป็นคนที่อพยพมาตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มคนที่หาที่อยู่อาศัย หาพื้นที่ทำกินใหม่ ๆ เพราะที่ทำกินเดิมนั้นมีน้อย ไม่พอกิน ซึ่งส่วนมากจะเป็นคนหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้างวังเพิ่ม หรือชุมแพ เป็นต้น

3.1.6 กิจกรรมการผลิตของเกษตรกร

ปัจจุบันบ้านโนนหว่านไฟมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ก็จริง แต่รายได้หลักมาจากการทำการเกษตรร่วมกับบริษัทเอกชน ซึ่งเข้ามาในหมู่บ้าน 3 บริษัท คือ บริษัทชินเมลิตพันธุ์ บริษัทซากาตะ และบริษัทกีเนี่ยน แต่บริษัทที่มีสมาชิกเยอะที่สุด คือ บริษัทชินเมลิตพันธุ์ ฉะนั้นหากจะแยกกลุ่มคนในชุมชนแบ่งออกได้ 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มคนที่ทำนาและทำการเกษตรกับบริษัท (2) กลุ่มคนที่ทำนาและรับจ้างในแปลงเกษตร และ (3) คนรับจ้างนอกภาคเกษตร ซึ่งปฏิทินการผลิตของแต่ละกลุ่มก็แตกต่างกันไป สามารถแยกได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงปฏิทินการผลิตของแต่ละกลุ่ม

กลุ่มอาชีพ	ระยะเวลา												หมายเหตุ
	มค	กพ	มีค	เมษ	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค	
1. ทำนาและ เกษตรแบบมี สัญญาผูกพัน	— <u>รุ่นที่ 1</u> — <u>รุ่นที่ 2</u> —				ปักดำข้าว		ปลูกแตงโม			เก็บเกี่ยวข้าว			38 ครัวเรือน
2. ทำนาและรับ จ้างในแปลง เกษตร	รับจ้าง ผสมพันธุ์ รุ่น 1, 2		รับจ้าง ปักดำเมล็ด รุ่น 1, 2		ปักดำข้าว					เก็บเกี่ยวข้าว			100 ครัวเรือน
3. รับจ้างนอก ภาคเกษตร													30 ครัวเรือน

จากการแบ่งอาชีพของคนในชุมชนออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งรายละเอียดการประกอบอาชีพมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มทำนาและทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ปัจจุบัน จำนวน 38 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 22.61 ของชุมชน ซึ่งลดลงจากปีที่แล้ว ร้อยละ 16.08 (44 ครัวเรือน) สาเหตุเพราะปีที่แล้วผลผลิตการทำเกษตรไม่ได้ ผลเกษตรตกต่ำ เกิดความท้อแท้ เหนื่อย จึงหยุดพัก

2. กลุ่มทำนาและรับจ้างในแปลงเกษตร จำนวน 100 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 59.54 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งนอกจากทำนาแล้วยังเป็นแรงงานที่สำคัญในการทำเกษตรแบบมีสัญญา หากเกษตรกรมีการผลิตเต็มที่ คือ 3 รุ่นต่อปี เกษตรกรรับจ้างมีงานทำเต็มที่ ประมาณ 3 เดือน หรือ 90 วัน รายได้วันละ 100 บาท คิดเป็นเงิน 9,000 บาท นอกจากนี้บางคนยังได้รับจ้างในฤดูการทำนาเพิ่มด้วยประมาณ 10 - 15 วัน หากแรงงานขาดแคลนในช่วงนี้ก็จะจ้างวันละ 120 บาท และ บางครอบครัวยังรับจ้างอื่น ๆ เพิ่มเติม

3. กลุ่มคนที่รับจ้างนอกภาคเกษตร คือ การเข้ากรุงเทพ ฯ เพื่อไปทำงานโรงงาน หรืองานบริการที่เมืองพัทยา ไปต่างประเทศก็มีบ้าง ประมาณ 30 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 17.85 ของครัวเรือนทั้งหมด ส่วนมากจะเป็นคนหนุ่มสาว หรือครัวเรือนใหม่ ที่ฝากลูกหลานไว้ที่บ้านและส่งเงินกลับมา เหลือเดือนละประมาณ 2,000 - 3,000 บาท และบางคนก็มีครอบครัวใหม่ก็ไม่สามารถส่งเงินกลับสู่ชุมชนได้

3.2 ฐานทรัพยากรของชุมชน

3.2.1 ป่าช้า

ป่าช้าเป็นป่าธรรมชาติที่อยู่คู่กับหมู่บ้านมานาน ตั้งอยู่ที่คเหนือของหมู่บ้าน ประมาณ 40 ไร่ มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าช้าง และบ้านโนนหวานไฟ ปัจจุบันมีการสร้างเมรุในเขตป่า และมีการ

ดูแลรักษาในลักษณะป่าอนุรักษ์ของชุมชน อาศัยวัฒนธรรม ประเพณีที่ใช้ร่วมกันมานาน ห้ามตัดไม้ ทำลายป่า แต่เป็นลักษณะการใช้เลี้ยงสัตว์ เก็บพืช หรือหาอาหารตามฤดูกาลได้

3.2.2 ป่าดอนปู่ตา

ดอนปู่ตา ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เดิมนี้เป็นผืนป่าขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่จับจองของหมู่บ้าน จึงมีการสร้างศาลปู่ตาขึ้นในเนื้อที่ประมาณ 1 งานเท่านั้น และมีการเลี้ยงบ้านทุกเดือน 6 ของทุกปี ก่อนลงปักดำข้าว และ มีความเชื่อถือกันมาก ในกรณีที่ครอบครัวใดมีกิจธุระต้องเดินทางไกล หรือ มีความไม่มั่นใจต่อการดำเนินสิ่งใดก็ตามจะไปบวงสรวง หรือขอพรจากปู่ตาโดยการนำดอกไม้ไปบูชา

3.2.3 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชน มีทั้งขุดขึ้นด้วยงบประมาณสภาพตำบลวังเพิ่ม เรียกว่าหนองขาม มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ มีน้ำขังตลอดปี และใช้น้ำในการเกษตร ล้างเมล็ดพันธุ์พืช เลี้ยงปลา เป็นต้น เป็นแหล่งน้ำส่วนรวมของชุมชน อยู่ในเขตโรงเรียน

ห้วยโกทา เป็นลำน้ำสาขาของลำน้ำพอง มีน้ำตลอดปี แต่ในฤดูแล้งน้ำน้อย ใช้ประโยชน์ในการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ และ เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญในการใช้ในการเกษตร

น้ำใช้ในชุมชน จะเป็นน้ำประปาบาดาล เริ่มใช้เมื่อปี พ.ศ. 2539 มีใช้ยังไม่ครบทุกครัวเรือน ประมาณร้อยละ 90 ของชุมชน นอกนั้นจะใช้น้ำจากบาดาล

น้ำดื่มในครัวเรือน จะเป็นน้ำฝน ที่เก็บใส่ภาชนะ เช่น โอ่ง ถึงน้ำขนาดใหญ่

3.2.4 ทรัพยากรที่ดิน

ทรัพยากรที่ดินของชุมชน คือ พื้นที่ทำนา มีจำนวน 1,400 ไร่ จำแนกพื้นที่ที่ถือครองในการทำนาร้อยละ 50 ของชุมชนมีที่ทำกินไม่เกิน 5 ไร่ (จำนวน 84 ครัวเรือน) ประมาณ 25 ครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกิน และประมาณ 59 ครัวเรือนที่มีที่ดินเฉลี่ย 10 ไร่¹ ส่วนหากจะมีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด

พื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 700 ไร่ เอกสารสิทธิ์ส่วนมากเป็น นส.3

3.3 เศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจของครอบครัว มีรายได้หลักจากการทำเกษตรแบบมีสัญญา ส่วนการทำนาเป็นการทำเพื่อบริโภคในครอบครัว และมีรายได้บางส่วนจากการรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน

¹ สัมภาษณ์นายสุบิน กรไชยา อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๓ สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๔๕

3.3.1 อาชีพของชุมชน

อาชีพของคนในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มคนที่ทำนาและทำการเกษตรกับบริษัท จำนวนครัวเรือนที่เคยทำเกษตรแบบนี้ประมาณ 65 ครัวเรือน ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนที่ทำเกษตรแบบทำสัญญาผูกพัน 38 ครัวเรือน ซึ่งตัวเลขมีการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลผลิตทุก 3 เดือน (สัมภาษณ์สยาม วงศ์คุย เจ้าหน้าที่ของบริษัทชินเมล็ด,2545) เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนมากทำนาเพื่อกินในครัวเรือนเท่านั้น เพราะรายได้หลักจะอยู่แปลงเกษตร

2) กลุ่มคนที่ทำนาและรับจ้างในแปลงเกษตร เป็นกลุ่มคนที่มีมากที่สุดในชุมชน ทำนาพอกินในครัวเรือนและรับจ้างในแปลงเกษตรวันละ 100 บาท ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดทุนหรือเป็นหนี้กับแหล่งทุน หรือบริษัท

3) คนรับจ้างนอกภาคเกษตร ส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่รับจ้างในภาคอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพ ฯ ประมาณ 41 คน รายได้ส่วนใหญ่ไม่ได้ส่งกลับชุมชน นอกจากมีบางครอบครัวที่มีลูกอยู่บ้านจะมีการส่งเงินกลับบ้านเฉลี่ยเดือนละ 2,000 บาท เท่านั้น

รายได้เฉลี่ยของชุมชนตามรายงานของกชช.2 ค ปี พ.ศ. 2542 เฉลี่ย 40,000 บาทต่อครัวเรือน

3.3.2 รายจ่ายของครอบครัว

รายจ่ายที่สำคัญของครัวเรือน คือ ค่าอาหาร ซึ่งเป็นรายจ่ายที่ต้องจ่ายประจำวัน ครัวเรือนที่ยังมีเวลาหาอาหาร เช่น จับปลาตามลำห้วย เฉลี่ยค่าอาหารต่อวัน 50 บาท ส่วนครัวเรือนที่ทำเกษตรแบบมีสัญญาจะมีรายจ่ายเฉลี่ยวันละ 100 บาท

นอกจากนี้ยังมีรายจ่ายค่าเล่าเรียนบุตร ถือว่าเป็นรายจ่ายที่สูงของครอบครัว รายจ่ายที่ต้องจ่ายประจำวัน คือ ค่าอาหารและพาหนะ ระดับอนุบาลค่าขนมต่อวัน 5 บาท ระดับประถมศึกษา 10 บาทต่อวัน ระดับมัธยมศึกษา 20 บาทต่อวัน ค่าน้ำมันรถมอเตอร์ไซด์เฉลี่ย 20 บาทต่อ 2 วัน

ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าน้ำค่าไฟ ค่าอุปกรณ์ต่างๆ ในครัวเรือน เฉลี่ยต่อ 1 เดือนประมาณ 500 - 1,000 บาท

3.3.3 หนี้สินของครอบครัว

หนี้สินของครัวเรือน แบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ หนี้ในระบบ และ นอกในระบบ ในระบบส่วนมากเป็นหนี้ ธกส.² ร้อยละ 35.71 ของชุมชน ร้อยละ 5.95 ของชุมชน มีหนี้ที่สหกรณ์การเกษตร

ส่วนหนี้ นอกกระบบ คือ เป็นหนี้ในหมู่บ้านจะมีคนมีฐานะในชุมชนปล่อยเงินกู้ หรือชาวบ้านเรียก “เงินดอก” ดอกเบี้ยร้อยละ 5 - 6 บาท ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเป็นแหล่งเงินกู้ฉุกเฉินที่ต้องเรียกใช้ หากมีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้นในครอบครัว

² ตัวเลขจากการสัมภาษณ์แบบสอบถาม ซึ่งเป็นการสุ่มสัมภาษณ์ครอบครัวที่ทำเกษตรแบบมีสัญญา เมื่อวันที่ ๒๗ - ๓๑

แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของชุมชน อีกอย่างหนึ่ง คือ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มช่างข้าว ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่เกิดขึ้นจากการสะสมของชุมชน และชุมชนได้รับประโยชน์ในการลักษณะการกู้ยืมที่จ่ายดอกเบี้ยต่ำ และสิ้นปียังได้เงินปันผลด้วย เกษตรกรที่รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 23.80

3.4 กลุ่มกิจกรรมในชุมชน

ปัจจุบันในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรม จำนวน 11 กลุ่ม ซึ่งสถานะของแต่ละกลุ่มก็แตกต่างกันไป ดังรายละเอียด

1. กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ เริ่มดำเนินการปี 2542 มีการตั้งคณะกรรมการออมทรัพย์ดูแล และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน เงินทุนเริ่มแรก 1,240 บาท สมาชิกกลุ่มประมาณ 40 ครั้วเรือน ปัจจุบันมียอดเงินสะสม 42,600 บาท โดยนำเงินฝากไว้ที่ธนาคารออมสิน ปัจจุบันได้นำเงินทุนมาทำร้านค้าสวัสดิการชุมชน

2. ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ เริ่มปี 2542 ทุนเริ่มต้นจากสหกรณ์จำนวน 12,500 บาท โดยการปล่อยให้ชาวบ้านกู้ยืมดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อปี

3. กองทุนน้ำประปา เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2539 เป็นทุนในการดูแลการประปาในชุมชนโดยมียอดเงินปัจจุบัน จำนวน 10,241 บาท

4. กองทุนช่างข้าวประจำหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการปี 2532 ปัจจุบันมียอดเงินสะสมจากการปล่อยให้ชาวบ้านกู้ ประมาณ 20,100 บาท เป็นการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือครัวเรือนที่ข้าวไม่พอกิน ซึ่งมีการยืม 10 ถึงต้องคืนกองทุน 12 ถึง บางปีข้าวก็ยังเหลือคณะกรรมการก็จะนำไปขายเป็นกองทุน ให้สมาชิกในหมู่บ้านได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 3 บาทต่อปี

5. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เริ่มดำเนินการปี 2542 มีเงินทุนจากสาธารณสุขจังหวัดสนับสนุนอสม.ในการประกอบอาชีพ จำนวน 3,000 บาท ปัจจุบันก็มีการปล่อยกู้ยืมของกลุ่ม

6. กองทุนยา เป็นการดำเนินงานของอสม.และมีกองทุนยาในการบริการสมาชิกในชุมชน โดยรายได้ของกองทุน คือ การขายยา ปัจจุบันมียอดเงิน จำนวน 33,738 บาท ซึ่งเป็นเงินที่ให้ชาวบ้านกู้ยืม

7. กองทุนวัว เริ่มดำเนินการปี 2534 เริ่มจากการส่งเสริมการเลี้ยงวัวให้กับกลุ่มเยาวชน มาซื้อวัวและหมุนเวียน ซึ่งปัจจุบันเหลือเป็นเงินทุน ที่ติดตามได้ จำนวน 5,500 บาท

8. กองทุนควายพระราชทาน เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2536 จากยอดเงินเริ่มต้น 5,000 บาท เพิ่มเป็น 13,400 บาท ซึ่งเป็นเงินปล่อยกู้ให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน

9. กลุ่มออมทรัพย์ประจำปี เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี 2534 โดยการระดมทุนเริ่มต้นจากชาวบ้าน เป็นการดำเนินงานแบบถือหุ้น ในรอบปีมีการออมทรัพย์ 1 ครั้งและได้รับเงินปันผล จะคงต้นทุนไว้เพื่อกู้ยืมปัจจุบัน จำนวน 40,510 บาท

10. เงินทุนช่วยเหลือแก้ไขปัญหาคาญ (กช.คจ) เป็นเงินทุนจำนวน 280,000 บาท จัดสรรให้ครัวเรือนยากจนกู้ยืมประกอบอาชีพ ไม่มีดอกเบี้ย ระยะส่งเงินต้น 5 ปี เริ่มต้นปี 2544

11. กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 1 ล้านบาท เป็นเงินทุนให้ชาวบ้านกู้ยืม ดอกเบี้ยร้อยละ 6 บาทต่อปี ปัจจุบันจัดสรรให้สมาชิกชุมชนหมดแล้ว

ผลการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ผ่านมา เนื่องจากบางกิจกรรมก็มีการดำเนินงานมานาน จากคณะกรรมการหมู่บ้านชุดเดิม คณะกรรมการชุดปัจจุบันยังไม่สามารถรับรู้ข้อมูลทั้งหมด และมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานด้วย

กิจกรรมที่มีความต่อเนื่องและมีความก้าวหน้าในการดำเนินงาน คือ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ ที่ยังมีการออมทรัพย์ทุกเดือน กลุ่มออมทรัพย์ประจำปีที่ยังมีเงินปล่อยให้สมาชิกกู้ยืม และได้รับเงินปันผล และมีกิจกรรมเพิ่มขึ้น คือ ร้านค้าสวัสดิการ เริ่มปี 2544 นอกจากนี้ยังมีกลุ่มช่างซ่อมที่มีความเคลื่อนไหวให้ความช่วยเหลือกับสมาชิกได้อย่างทั่วถึง ส่วนกองทุนยาสวนมากจะเป็นกลุ่มคนที่ทำนาที่อาสาสมัครประจำหมู่บ้านเท่านั้น

3.5 วิถีชีวิตชุมชน

วิถีชีวิตชุมชนในที่นี้จะกล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ ที่สัมพันธ์กับการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

3.5.1 การหาอยู่หากิน

คนในชุมชนจะอาศัยห้วยโกทา เป็นแหล่งหาอาหารที่สำคัญของครอบครัว เพราะมีน้ำขังตลอดปี สามารถหาปลาโดยใช้อุปกรณ์ หรือเครื่องมือเป็นแห สวิง เบ็ด ได้ นอกจากนี้ยังมีการหาสัตว์เล็ก ๆ ตามฤดูกาล มาบริโภคในครอบครัวด้วย เช่น แมงกิ้งกูด แมงกูดจี่ เป็นต้น แต่การหาอยู่หากินในลักษณะนี้จะทำได้เฉพาะครอบครัวที่มีเวลา หรือมีแรงงานที่เพียงพอในครอบครัว ซึ่งครอบครัวลักษณะนี้จะเป็นส่วนน้อย และจะเสียค่าใช้จ่ายประจำวัน ประมาณ 30 บาทต่อวัน

ส่วนครอบครัวที่ไปรับจ้าง และทำการเกษตรแบบสัญญาผูกพัน ไม่มีเวลาพอที่จะไปหาอยู่หากินได้ อาหารการกินในครอบครัวจะซื้อกินเป็นหลัก จะเสียค่าใช้จ่าย ประมาณ 50 - 100 บาท

3.5.2 ประเพณี วัฒนธรรม

การประกอบอาชีพที่ต้องใช้เวลาในการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างมาก ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือประเพณีในชุมชนแต่อย่างใด เพราะผู้นำชุมชนจะเลือกวันทำบุญร่วมกันในวันเวลาที่ตรงกับกิจกรรมในแปลงเกษตรที่ต้องใช้แรงงานสูง เช่น ถูการผสมพันธุ์พืช หรือ ช่วงเก็บเมล็ดพันธุ์ ฉะนั้น

บุญประเพณียังมีการทำบุญตามฮีตคอง เช่น บุญข้าวगी บุญผะเหวด บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน บุญเข้าพรรษา หรือ การเลี้ยงบ้าน เป็นต้น

แต่ถ้าเป็นช่วงเวลาที่เกิดกรณีผสมพันธุ์พืช แทบจะไม่มีใครไปวัดตอนเช้า จะมีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเท่านั้น

3.5.3 การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจะเป็นลักษณะเครือญาติเป็นส่วนมาก เช่น ในเรื่องการดูแลลูกหลาน การดูแลบ้าน การขอความช่วยเหลือทางการเงิน หากไม่ใช่ญาติพี่น้องก็จะเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มคนที่ชาวบ้านขอความช่วยเหลือมากที่สุด และหากเป็นการยืมเงินก็จะมีดอกเบี้ยร้อยละ 5 - 6 บาทต่อเดือน

ปัจจุบันไม่มีการขอแรงงานในแปลงเกษตร เพราะการจ้างงานมีสูง แต่การวาน หรือขอแรงสร้างบ้าน หรืออาจขั้วยังมีปรากฏในหมู่เครือญาติ

เกษตรกรบางคนบอกว่าตั้งแต่ทำเกษตรมาไม่ค่อยมีเวลาพบปะญาติ ๆ เพราะเวลาส่วนมากก็อยู่ที่แปลงเกษตร

3.6 กรณีศึกษาเกษตรกร : ที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน

3.6.1 พัฒนาการของการเกษตรแบบมีสัญญา

จากการพูดคุยกับชาวบ้านทำให้ทราบพัฒนาการของการเกษตรในหมู่บ้าน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงที่สำคัญ คือ

ช่วงแรก เป็นช่วงของการอพยพมาตั้งบ้านเรือน ช่วง 50 ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียว ประมาณ 7 ครอบครัว เข้ามาตั้งรกราก บนเบิกพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะการจับจองเพื่อทำกิน ไม่ได้จับจองเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดิน ฉะนั้นการจับจองพื้นที่จึงไม่มาก อาชีพที่ทำก็เป็นการทำนาพอกิน ทำไร่พอ และที่สำคัญ คือ เลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะควาย

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงการขยายชุมชน ประมาณ 30 ปีที่แล้ว มีคนจากที่อื่น ๆ เข้ามาในพื้นที่มากขึ้น คนที่อยู่เดิมก็ขายที่ดินในราคาถูกให้ไป โดยไม่มีการบุกเบิกเพิ่มเติม พื้นที่ป่าถูกจับจองโดยคนใหม่เข้ามาเพิ่ม คนเก่าก็ขายที่ดินให้คนใหม่ ช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่เศรษฐกิจยังเป็นแบบหาอยู่หากิน ชาวบ้านส่วนมากปลูกปอ มันสำปะหลัง ปลูกผักไว้กิน เลี้ยงสัตว์ และที่สำคัญ คือ การเผ่าถ่าน ซึ่งถ่านสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเงิน และข้าวของต่าง ๆ ได้ จะเป็นลักษณะสามี ภรรยาช่วยกันเผ่าถ่าน และ ภรรยาเป็นคนทำหน้าที่หาขาย ซึ่งถือว่าเป็นรายได้หลักของคนในชุมชนขณะนั้น ปัจจุบันไม่เริ่มขายหรือหมดไป เหลือครอบครัวที่เผ่าถ่านในหมู่บ้าน 1 ครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นครอบครัวที่ได้รายได้ดีจากการเผ่าถ่านขาย กระสอบละ 200 บาท (กระสอบป่าน)

นอกจากนี้เริ่มมีการทำนาเพื่อขาย รู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ยเคมี มีการไปรับจ้างนอกพื้นที่บ้าง รายได้ของครอบครัวจากการขายข้าวบ้าง ขายถ่านบ้าง หน้าแล้งก็เลี้ยงสัตว์ หาอาหารกินตามห้วย หนองต่าง ๆ ยังมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร

ช่วงที่ 3 ช่วงเกษตรแผนใหม่เข้ามาในพื้นที่ หรือประมาณ ปี 2530 ประมาณ 15 ปีมาแล้ว เป็นการเข้ามาของบริษัท “ซินเมลิทพันธุ์” มีบริษัทใหญ่ส่วนภูมิภาคอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น และ สำนักงานย่อยอยู่ในพื้นที่อำเภอสีชมพู ผู้ใหญ่บ้านขณะนั้นนายบุญมี แคนมัน (เสียชีวิตแล้ว) ได้ประสานกับบริษัท และได้มีการประชุมชาวบ้านที่สนใจและสมัครใจที่จะทดลองปลูกเกษตร จากการสัมภาษณ์พ่อสุปัน กรไชยา ซึ่งเป็นเกษตรกรรุ่นแรก บอกว่า “เมื่อได้ฟังเจ้าหน้าที่มาชักชวนก็อยากทดลองดู และทดลองปีแรกได้เงิน 70,000 บาท ซึ่งเป็นยอดเงินที่สูงมาก และไม่เคยมีรายได้ก่อนใหญ่มาก่อน อย่างมากขายข้าวก็ได้ประมาณ 40,000 บาทต่อปี หลังจากปีหนึ่งผ่านไป ไม่ต้องชักชวนคนอื่นเลยเพราะมีแต่คนอยากทำ”

พ่อสุปันยังเล่าว่า “จากการทำเกษตรมากกว่า 15 ปี มีเพียง 4 ปีที่ไม่ได้ผลผลิตเต็มที่ นอกนั้นจะมีรายได้สูงเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ร่นละ 40,000 บาท ปัจจุบันถือว่าเศรษฐกิจครอบครัวดีขึ้นได้สร้างบ้าน ซื้อวัวมาเลี้ยง และบางครอบครัวก็มีเงินซื้อที่ดินใหม่ด้วย”

แต่คำบอกเล่าของพ่อทวี สมสะอาด อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 118 เป็นคนรุ่นแรกที่ทำเกษตรเช่นเดียวกับพ่อสุปัน แต่ผลตอบแทนที่ได้มีความแตกต่างกันมาก พ่อทวีเล่าว่า “ครอบครัวตนเองเป็นหนี้เพราะทำการเกษตร ทำมา 15 ปี ได้กำไรอยู่ 1 ปี และขาดทุนแบบเป็นหนี้ติดต่อกัน 3 ปี นอกนั้นรายได้จะพอกับรายจ่าย ปัจจุบันเลิกทำเพราะสุขภาพไม่ดี และเป็นหนี้เยอะ”

3.6.2 ข้อมูลเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบมีสัญญา

เกษตรกรที่ทำการศึกษาค้นคว้า โดยใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 38 ครอบครัว สามารถนำมาประมวลสรุปเชิงปริมาณในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. อายุของเกษตรกร สุขภาพที่แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการประกอบอาชีพเกษตร จากการศึกษพบว่าเกษตรกรส่วนมากมีอายุเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 25 - 50 ปี ถึงร้อยละ 94.73 ของเกษตรกรทั้งหมด ซึ่งเป็นเกษตรกรที่อยู่ในช่วงที่ร่างกายยังแข็งแรง และสามารถทำงานหนักได้ นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มคนที่มีครอบครัว และ มีภาระในการดูแลครอบครัว เลี้ยงดูบุตร ให้การศึกษบุตรอย่างเต็มที่ และกำลังสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคง

ส่วนเกษตรกรที่มีอายุมากตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไปก็จะมีแรงงานในแปลงช่วยเหลือ เช่น ลูกสาว ลูกเขย เป็นต้น

- 2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนมากประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก อย่างน้อย 2 คนและมีคนชรา อย่างน้อย 1 คน เพื่อดูแลหลานในขณะที่คนหนุ่มสาวทำการเกษตร ฉะนั้นจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ทำเกษตร จะอยู่ระหว่าง 4 - 6 คน เป็นครอบครัวขนาดกลาง มีภาระที่ต้องดูแลบุตรและคนชราในครัวเรือน

3. การศึกษาของเกษตรกร การทำการเกษตรเป็นการใช้แรงงานเป็นหลัก และอาศัยความขยันในการดูแล ฉะนั้นการศึกษาส่วนมากจะเป็นภาคบังคับเท่านั้น การศึกษาของเกษตรกรส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 63.15 เป็นกลุ่มคนที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป และ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 28.94

4. แรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตร จำนวนสมาชิกของครัวเรือนที่ไปรับจ้างนอกชุมชน ซึ่งส่วนมากเป็นกรุงเทพ ฯ และที่เมืองพัทยา งานที่ทำ คือ งานโรงงาน งานบริการ เฉลี่ยจำนวนคนที่ไปรับจ้าง 1 - 2 คน ซึ่งส่วนมากเป็นการไปรับจ้างแบบถาวร ส่งเงินกลับบ้านในกรณีที่ฝากลูกไว้ให้พ่อแม่เลี้ยงที่บ้าน หรือมีครอบครัวใหม่ก็จะไม่ได้กลับมาดูแลครอบครัว หรือพ่อแม่

ครัวเรือนที่ไม่มีการอพยพแรงงาน ร้อยละ 55.26 ของครัวเรือนที่ทำการเกษตรแบบนี้ ซึ่งถือว่าครึ่งหนึ่ง เกษตรกรจะไม่มีการอพยพแรงงาน เพราะการใช้แรงงานในแปลงเกษตรมีความต้องการแรงงานสูง ฉะนั้นถึงแม้ไม่อพยพแรงงานไปรับจ้างข้างนอกก็สามารถทำงานในแปลงเกษตรได้

5 แรงงานในการทำเกษตรในแปลง ถึงแม้ว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่จะมี 4 - 6 คน แต่แรงงานที่ทำการเกษตรได้เฉลี่ย จำนวน 2 คน ร้อยละ 57.89 ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นผัว - เมีย และ ร้อยละ 26.31 จะมีแรงงาน 3 คน ในการทำการเกษตร ซึ่งบางครอบครัวจะมีคนหนุ่มสาว หรือจบการศึกษาภาคบังคับแล้วมาช่วยการเกษตรในแปลง

6 จำนวนแรงงานที่ต้องจ้างเพิ่ม เนื่องจากฤดูกาลผสมพันธุ์เมล็ดพันธุ์ต้องใช้แรงงานจำนวนมากเพื่อให้ทันกับช่วงเวลา จำนวนแรงงานที่พอเหมาะเฉลี่ย 5 คน ฉะนั้นทุกครอบครัวจึงมีการจ้างแรงงานเพิ่มเฉลี่ย 2 - 4 คน ถึงร้อยละ 63.14 และเป็นต้นทุนการผลิตที่เกษตรกรต้องจ่ายเพิ่ม และบางครอบครัวก็ได้สิทธิในการกู้ยืมเงินจากบริษัทมาจ้างแรงงานได้ ประมาณ 2,000 - 2,500 บาท

7 จำนวนชนิดพันธุ์พืช เนื่องจากการเก็บข้อมูลเป็นการเก็บเฉพาะฤดูกาลผลิต ฉะนั้นความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชจึงน้อย เพราะนอกจากเกษตรกรจะปลูก มะเขือเทศ พริก แตงโม และยังมีสัคตด้วย เกษตรกรส่วนมาก ร้อยละ 86.84 จะปลูกมะเขือเทศ ปลูกพริก ร้อยละ 13.13 ส่วนมากเกษตรกรจะปลูกทั้ง 2 ฤดูกาลที่ผ่านมา คิดเป็นร้อยละ 71.05

เกษตรกรที่ปลูกมะเขือเทศจะทำสัญญากับบริษัทขึ้นเมล็ดพันธุ์ ส่วนพริกจะเป็นบริษัทอากาศะ ซึ่งความแตกต่างของ 2 บริษัท คือ การจัดสวัสดิการ เช่น เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัทขึ้นเมล็ดพันธุ์เมื่อประสบปัญหาเมล็ดไม่มีอัตรางอก หรือตาย ก่อนให้ผลผลิต ทางบริษัทจะไม่คิดต้นทุนที่ให้เกษตรกรไป ส่วนบริษัทอากาศะ ถึงแม้ผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมายก็คิดต้นทุนคืน แต่ทางบริษัทส่วนมากจะคิดเมล็ดพันธุ์ที่มีอัตราการงอกสูงมาให้เกษตรกร ฉะนั้นความเสี่ยงต่อความเสียหายก็น้อย แต่ก็ไม่สามารถปลูกได้ในปริมาณที่ต้องการ แล้วแต่บริษัทจะจัดให้

8 รายได้ต่อรุ่น (ยังไม่หักต้นทุน) รายได้ต่อรุ่นเกษตรกรจะมีรายได้เฉลี่ย 24,403 บาท ซึ่งในแต่ละปีเกษตรกรสามารถปลูกได้ เฉลี่ย 2 รุ่น ชนิดพันธุ์พืชที่ปลูกจะได้ราคาต่อกิโลกรัม ที่แตกต่างกัน เช่น มะเขือเทศแบ่งออกเป็น รุ่นราคา 2,700 บาท , รุ่นราคา 5,000 บาท , รุ่นราคา 10,000 บาท และรุ่นราคา 13,000 บาท เกษตรกรไม่สามารถเลือกรุ่นปลูกได้ บริษัทจะเป็นผู้กำหนดชนิดพันธุ์พืช ซึ่งจะมีสถิติของผลผลิต

อยู่แล้ว บริษัทก็จะพิจารณาตามนั้น และในการปลูกแต่ละรุ่นก็ไม่สามารถคาดคะเนว่าจะได้ผลผลิตดีแค่ไหน เพราะคุณภาพผลผลิตอยู่ที่ อัตราการงอกของเมล็ดเป็นสำคัญ

9 ต้นทุนการผลิตต่อรุ่น ต้นทุนการผลิตต่อรุ่น เฉลี่ย 7,690 บาท ซึ่งในแต่ละปีเกษตรกรก็จะมีการผลิตเฉลี่ย 2 รุ่น และส่วนมากก็จะเป็นมะเขือเทศ เป็นส่วนน้อยที่มีการปลูกพริก แตงกวา เกษตรกรที่เริ่มทำหรือทำแล้วหยุดไปนานแล้วมาทำใหม่ก็ต้องลงทุนสูง เช่น เพิ่มสารเคมี หรือ เพิ่งเริ่มปลูกรุ่นที่ 1 และต้องจ่ายอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย ซึ่งเกษตรกรบางรายไม่ได้กู้ยืมเงินจากบริษัทเพื่อจ้างแรงงาน ฉะนั้นเกษตรกรต้องมีเงินทุนหมุนเวียนในการเกษตรในแปลงอย่างสูง อย่างน้อย 5,000 บาท

10 จำนวนพื้นที่ทำนาของเกษตรกร เกษตรกรส่วนมากมีพื้นที่ทำกิน 6 - 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 49.99 และเกษตรกรที่ไม่มีพื้นที่ทำกิน และไม่ได้ทำนา คิดเป็นร้อยละ 21.05 ของเกษตรกรทั้งหมด เกษตรกรที่ทำนาส่วนมากก็เป็นการทำนาเพื่อกินในครัวเรือน นอกจากในครอบครัวใดที่มีแรงงานเพียงพอที่จะทำกิจกรรมทั้ง 2 อย่างได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหากแรงงานไม่เพียงพอถึงลงทุนสูงในการจ้างแรงงานเพิ่ม

11 รายได้จากการขายข้าว จากตัวเลขที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนมากปลูกข้าวไว้กินในครอบครัว จำนวน 20 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 52.63 ส่วนเกษตรกรที่มีรายได้จากการขายข้าว จำนวน 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 31.57 ของเกษตรกรที่ทำนา และมีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 16,641 บาท เท่านั้น ส่วนต้นทุนการผลิตข้าวต่อครัวเรือน เฉลี่ย 8,564 บาท

12 ต้นทุนการผลิตข้าว การทำนาปัจจุบันมีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากตั้งแต่การไถ การถอนกล้า ปักดำ และเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ยังมีปุ๋ยเคมีอีกด้วยแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรมีการใส่ปุ๋ยเคมีไม่มากนักเฉลี่ย 3 ไร่ ต่อปุ๋ย 1 กระสอบ ส่วนมากจะเป็นค่าแรงงาน เพราะหากเร่งเก็บเกี่ยวเพื่อปลูกพืช เกษตรกรก็จะมีการแย่งแรงงานกัน ฉะนั้นค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 8,564 บาท

13 รายจ่ายค่าอาหารประจำวันคิดต่อเดือน รายจ่ายค่าอาหารประจำวัน เป็นรายจ่ายที่ต้องจ่ายทุกวัน เพราะส่วนมากไม่มีเวลาหาอาหารตามธรรมชาติ ฉะนั้นง่ายที่สุด คือ การซื้อจากตลาด เฉลี่ย 1,752 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน หากคิดเป็นรายจ่ายต่อปี ประมาณ 21,031 บาทต่อปีต่อครัวเรือน

14 รายจ่ายค่าเล่าเรียนบุตร สถานะการเรียนของบุตรครอบครัวเกษตรกรส่วนมากจะอยู่ในระดับอนุบาล - มัธยมศึกษาค่าใช้จ่ายคิดเป็นค่าอาหารประจำวัน ค่าพาหนะ และค่าน้ำมันรถหากมีจักรยานยนต์เป็นของตนเอง จำนวนครัวเรือนที่ยังมีบุตรเรียนหนังสือ จำนวน 29 ครัวเรือน คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 12,198 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ส่วนครอบครัวที่ไม่มีบุตรในวัยเรียนจะมีลักษณะที่เรียนจบภาคบังคับแล้ว หรือยังไม่ได้เรียน ไม่มีเด็ก เป็นต้น

ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนบุตรถือว่าเป็นรายจ่ายที่สูงในครอบครัว ฉะนั้นคนส่วนมากในชุมชนจึงมีระดับการศึกษาเพียงภาคบังคับเท่านั้น จากข้อมูลกชช.2 ค เมื่อปี 2542 พบว่า จำนวนคนในชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีเพียง 3 คนเท่านั้น

15 รายจ่ายอื่น ๆ ในครัวเรือน รายจ่ายอื่น ๆ ของครอบครัว เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าสมุนไพร ยา สัตว์เลี้ยง แป้ง ผงซักฟอก เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน รายจ่ายต่อปีเฉลี่ย 14,131 บาท ซึ่งส่วนมากเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ก็จะมีค่าใช้จ่ายสูง

16 จำนวนหนี้สินรวมของครัวเรือน จำนวนหนี้สินของเกษตรกร ส่วนมากจะเป็นการกู้ยืมเพื่อเป็นเงินทุนใช้ในการเกษตร และใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เกษตรกรกว่าร้อยละ 55.26 บาท มีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 52,386 บาทต่อครัวเรือน

17 แหล่งเงินกู้ แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของเกษตรกร คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 79.31 ซึ่งวัตถุประสงค์การกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการเกษตรและซื้ออุปกรณ์การเกษตร เช่น รถไถนาและกู้ยืมเงินจากกลุ่มช่างข้าว คิดเป็นร้อยละ 57.89 เป็นเงินที่เกษตรกรนำมาใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นจำนวนเงินไม่มาก ประมาณ 2,000 บาท

18 ความถี่ในการตรวจสุขภาพ เกษตรกรที่ตรวจสุขภาพทุกปี ส่วนมากจะตรวจกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มาตรวจในหมู่บ้านประจำปี เกษตรกรที่ตรวจ คิดเป็นร้อยละ 63.15 และ ไม่ตรวจสุขภาพเลย โดยให้เหตุผลว่าไม่มีความผิดปกติทางร่างกายใด ๆ คิดเป็นร้อยละ 36.84

ส่วนอาการที่พบ คือ วิงเวียน หน้ามืด อาเจียน ปวดท้อง ปวดขา ปวดตา พบสารตกค้างในร่างกายแต่ไม่รุนแรง เป็นผื่นคัน และ ปวดศีรษะ

มีเกษตรกรบางคนรู้ตัวว่าร่างกายมีความอ่อนแอ ก็จะหยุดพักแต่ก็ไปรับจ้างเป็นแรงงานในแปลงเหมือนเดิม

3.6.3 กระบวนการผลิต

จากการศึกษาเอกสาร และ การพูดคุยกับเกษตรกรถึงกระบวนการผลิต ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะมะเขือเทศที่ถือว่า เป็นพืชที่สำคัญของเกษตรกรบ้านโนนหวานไฟที่ทำการผลิต ซึ่งมีขั้นตอนและช่วงเวลาในการผลิตเมล็ดพันธุ์ ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงขั้นตอนและช่วงเวลาการผลิตของเมล็ดพันธุ์

อายุพืช (วัน)	กิจกรรม	สารเคมี	
		กำจัดแมลง	กำจัดโรคพืช
แปลงเพาะกล้า (วันแรก)	เตรียมดิน	Carbofuran	
14 - 16	เพาะกล้า	Carbofuran หรือ Cyhalothrin 1 หรือ Monocrotophos	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45
19 - 23		Carbofuran หรือ Cyhalothrin 1 หรือ Monocrotophos	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45
แปลงปลูก 25	หลังจากย้ายกล้าได้ 5 - 6 วัน	Carbofuran หรือ Cyhalothrin 1 หรือ Methomyl	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45 และ ฟินดาโซน
30 - 40	พ่นสารเคมีทุก 5 วัน	Carbofuran หรือ Cyhalothrin 1 หรือ Methomyl	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45 และ ฟินดาโซน
ช่วงผสมเกสร 45	เริ่มผสมเกสร	Carbofuran หรือ Cyhalothrin 1	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45 และ ฟินดาโซน
50 - 70	พ่นสารเคมีทุก 5 วัน	Methomyl , Cyfuthrin หรือ Cyhalothrin 1	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45 และ ฟินดาโซน
ช่วงเก็บผลผลิต 75	เริ่มเก็บผลผลิตชุดแรก	Methomyl , Cyfuthrin หรือ Cyhalothrin 1	แมนโคไซด์ หรือ ไดเทนเอ็ม 45 และ ฟินดาโซน
มากกว่า 75	พ่นสารเคมีทุก 5 วัน จน กว่าชุดที่ผสมครั้งสุดท้าย เริ่มสุก	สลับสารเคมีที่ใช้ทุกครั้ง	

หมายเหตุ ประเทศไทยใช้สาร Monocrotophos ปีละประมาณ 1,000 ตัน เป็นสารซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้ประกาศห้ามใช้แล้ว เนื่องจากมีพิษเฉียบพลัน มีผลกระทบต่อผึ้ง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก และสัตว์ปีกชนิดอื่น ๆ เช่น ปลา สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีกระดูกสันหลังในน้ำ

กระทรวงเกษตร ฯ ได้ประกาศให้เลิกใช้สารนี้ภายในปี 2543 (กองวัตถุมีพิษการเกษตรกร , 2543)

จะสังเกตเห็นว่าทุกช่วงเวลากาการผลิตจะมีการใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นสารกำจัดแมลง กำจัดโรคพืชอย่างเข้มข้น และสารเคมีที่ใช้เกษตรกรไม่ทราบถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับร่างกายในระยะยาว สิ่งที่เป็นปกติ

คือ ทำตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่บริษัท ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริษัทชินเนลด์พันธุ์ ไพจิตร แสนแก้ว เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2545 บอกว่า “ยอมรับว่าการเกษตรต้องใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ซึ่งบางครั้งเกษตรกรก็ไม่ทราบว่าเกิดผลกระทบระยะยาวต่อตนเองอย่างไร บางคนก็ประมาณไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำในการใช้สารเคมี และสารเคมีบางตัวเจ้าหน้าที่ก็ไม่รู้โทษของมันทั้งหมด และต้องยอมรับเกษตรกรว่าอดทนและมีร่างกายที่แข็งแรงมาก เพราะมีคนที่ไม่พ่ายน้อมมาก อาจจะเป็นเพราะเกษตรกรอยากได้เงินก็เป็นได้ เลยให้ลืมนึกถึงผลเสียที่จะตามมา”

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุขฝ่ายสุขภาพและป้องกันโรค สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสีชมพู สยาม ภูหนองโอง บอกว่า “เกษตรกรที่มาตรวจร่างกายด้วย ส่วนมากมีอัตราความเสี่ยงต่อสารเคมี แต่ไม่ได้รักษาต่อเนื่องมีเพียงแต่ให้วิตามิน และแนะนำไม่ให้เกษตรกรทำอีก ส่วนสภาพแวดล้อมชุมชนคิดว่าแหล่งน้ำจะไม่ค่อยได้รับผลกระทบเท่ากับพื้นที่นาที่ปลูกพืช เพราะหากเกษตรกรทำนาที่เกิดในที่นา คิดว่าจะเป็นการสะสมสารพิษวิธีหนึ่งที่น้ำกลัวพอสมควร จากผลการตรวจเลือดปีนี้เป็นพบว่า ส่วนมากเกษตรกรมีเลือดปกติ คือเลือดสีเหลือง แต่คิดว่าเป็นช่วงที่สะสมสารพิษ เลือดที่ไม่ปลอดภัยและมีสีดำ จำนวน 3 คน ส่วนคนที่มีความเสี่ยงสูง จำนวน 4 คน สาธารณสุขช่วยเหลือเกษตรกรได้ในลักษณะการแนะนำให้ดูแลตนเองในการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธี และอยากเสนอให้บริษัทสนับสนุนถุงมือยางหรือพลาสติกให้กับเกษตรกรช่วงผสมเกสรด้วย และ ในส่วนของสาธารณสุขอยากรักษาเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง เพราะปัจจุบันมีการตรวจเลือดอย่างเดียวไม่สามารถรักษาเกษตรกรที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตได้ เพราะงบประมาณไม่มี”

3.6.4 ผลกระทบ

1 ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

1) ดินเสื่อมคุณภาพ การใช้ที่ดินมี 2 แบบ คือ เกษตรกรที่ใช้ที่ดินของตนเองในการทำการเกษตร และ เกษตรกรที่เช่าพื้นที่ของบริษัท ซึ่งเป็นที่ดินที่บริษัทเช่าพื้นที่จากคนในหมู่บ้านอีกทีหนึ่ง และมีการจัดระบบน้ำให้เกษตรกรด้วย ซึ่งเกษตรกรผู้เช่าจะจ่ายค่าเช่าต่อรุ่น 1,000 บาท จากประสบการณ์การทำเกษตรมา 15 ปี ของพ่อสุบิน กรไชยา บอกว่าตอนแรกนั้นใส่ปุ๋ยไม่มากก็ได้ผลผลิตดี ทำมาเรื่อย ๆ ต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้น และในเวลา 4 ปี ที่ไม่ได้ผลเพราะในดินมีเชื้อโรค ที่ทำให้พืชเป็นโรคเหี่ยวเฉาและไม่ให้ผลผลิต บริษัทเสนอให้มีการเปลี่ยนพื้นที่ปลูก เพราะไม่มีวิธีการอื่นแก้ไขได้ นอกจากนี้เกษตรกรที่กลัวขาดทุนก็เปลี่ยนพื้นที่ไปเรื่อย ๆ ซึ่งบางทีก็ต้องเสียค่าเช่าแพง แต่เกษตรกรส่วนมากจะไม่ค่อยย้ายพื้นที่ เพราะต้องมีภาระเรื่องการจัดระบบน้ำด้วย

เกษตรกรบางคนใช้พื้นที่ที่เคยทำนา มาทำการเกษตรแบบเดิมที่ คือ เลิกทำนา และทำเกษตรเป็นหลัก ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นครอบครัวที่ได้ผลผลิตดีจากการทำการเกษตร

2) น้ำเสีย สาเหตุหลักของการเลือกพื้นที่เป้าหมายของบริษัท คือ มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ซึ่งหมู่บ้านโนนหวานไฟก็เหมาะสมมาก และเกษตรกรก็จะทำแปลงเกษตรบริเวณริมน้ำ เป็นส่วนใหญ่ จาก

³ “เทา” พืชชนิดหนึ่งที่คนอีสานสามารถนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานได้

การสอบถามเกษตรกรบอกว่า เมื่อถึงหน้าฝนแน่นอนว่าการชล้างของน้ำย่อมนำพาสารพิษจากผิวดินลงสู่น้ำธรรมชาติ

ผลกระทบที่เห็นชัดเจน คือ ปลิงที่เคยมีในน้ำหายไปหมด นับตั้งแต่การทำเกษตรเป็นต้นมา ปลิงไม่มีในน้ำ ส่วนผลกระทบต่อปริมาณปลา เกษตรกรไม่สามารถยืนยันได้ เพราะคนหาปลาก็เพิ่มขึ้น เครื่องมือหาปลาก็ทันสมัยขึ้น อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปลาลดลงก็ได้ ส่วนโรคของปลาก็มีเป็นบางปี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติอยู่แล้ว แต่โรคนั้นจะแตกต่างจากเดิมหรือไม่ เกษตรกรก็ตอบไม่ได้ แต่ก็ได้หาปลาจากห้วยมากินเหมือนเดิม

นอกจากนี้ยังเป็นน้ำไหล ในฤดูน้ำหลากเป็นช่วงที่น้ำได้ถ่ายเทเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นการแก้ไขการสะสมสารพิษของแม่น้ำได้อีกวิธีหนึ่ง

2 ผลกระทบต่อครอบครัว

1) เกิดหนี้สินผูกพัน สำหรับครอบครัวเกษตรกรที่ไม่มีเงินทุนสำรองในการทำเกษตรต้องทำหน้าที่หมุนหนี้เพื่อให้เกิดรายได้ ซึ่งลักษณะ คือ การลงทุนครั้งแรก ประมาณ 2,000 – 3,000 บาทและช่วงที่ใช้เงินจำนวนมาก คือ ช่วงผสมพันธุ์และช่วงเก็บผลผลิต ใช้เงินทุน ประมาณ 5,000 – 6,000 บาท ไม่รวมค่าอาหารการกินในครอบครัว

ซึ่งครอบครัวเกษตรกรมีการเตรียมตัว คือ ก่อนลงทำการเกษตรก็กู้ยืมเงิน ธกส.มาใช้ก่อนซึ่งการนำเงินมาใช้ไม่ใช่ว่าเกษตรกรจะนำเงินมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์การเกษตรอย่างเดียว ใช้จ่ายอื่น ๆ ทุกอย่างในครัวเรือน ซึ่งบางครั้งเมื่อถึงฤดูกาลที่ต้องใช้เงินเพื่อการเกษตรจริง ๆ เงินไม่พอใช้ ต้องกู้ยืมเงินดอกเบี้ยสูงในบ้าน ซึ่งเป็นการกู้ยืมที่ง่าย เพราะมีหลักประกันที่สำคัญ คือ ผลผลิตจากแปลงเกษตร

แต่เมื่อผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผล หรือได้ผลไม่คุ้มค่า นั่นก็หมายความว่ามียาได้ ไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้หนี้ได้ จำเป็นต้องกู้ยืม หนี้สินมาใช้เรื่อย ๆ และมีความหวังกับการเกษตรในรุ่นต่อไป เช่น ครอบครัวพ่อทวี สมสะอาด เดิมนั้นมีหนี้เพียง 7,000 บาท แต่พอมาทำการเกษตร ธกส.ก็ให้โอกาสในการกู้ยืมมากขึ้น และปัจจุบันสุขภาพไม่ดีหยุดทำเกษตร แต่ก็ยังเป็นหนี้ที่ ธกส. จำนวน 40,000 บาท

2) เกิดความเครียด ความเครียดในครัวเรือนเกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น เป็นหนี้สินรุงรัง ไม่มีเวลาพักผ่อน หรือขาดความมั่นใจต่อผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรบางคนหยุดทำนา เพื่อที่จะหันมาทำการเกษตรแบบเดิมที่ ทำปีหนึ่ง ๆ 3 รุ่น ครอบครัวที่ทำแล้วได้ผลผลิตดี ได้เงินจำนวนมากก็ดีไป แต่น่ากผลผลิตไม่ดีก็กลายเป็นหนี้มหาศาล นั่นคือความเครียดที่เกิดขึ้น

3) พักผ่อนไม่เพียงพอ ช่วงเวลา 3 เดือนที่ทำการเกษตร 1 รุ่น แทบจะเป็นช่วงเวลาที่การพักผ่อนไม่เต็มที่ เช่น ช่วงผสมพันธุ์เกษตรกรต้องตื่นแต่เช้า ประมาณ 05.00 – 06.00 น.ต้องทำงานที่แปลง ประมาณ 11.00 น.ได้หยุด เพราะเป็นช่วงเวลาที่ไมเหมาะที่จะผสมพันธุ์ได้ หลังจากนั้นก็จะทำกิจกรรมอย่างอื่นที่อยู่ในแปลง เช่น ครอบดอก เพื่อเตรียมผสมพันธุ์ในวันต่อไป และเริ่มผสมพันธุ์ใหม่ช่วงเย็น ประมาณ 16.00-19.00น.จึงหยุด

จะนั้นเวลาประมาณ 15 – 20 วันต่อวันนั้นเป็นช่วงเวลาที่ต้องเอาใจใส่ดูแลแปลงเกษตรเป็นพิเศษ เพราะหากผ่านช่วงเวลานี้ไป การผสมพันธุ์ (ผสมเกสร) ก็จะไม่มีความประโยชน์

มีคำพูดที่ติดตลกของเกษตรกร บอกว่า ทำเกษตรมากจน “**ไม่ได้นอนกับเมีย**” หรือบางคนบอกว่า “**ทำบ้ากษาเพีย**” คือ ทำมะเขือเทศจนขาเพี้ย ไม่มีเรี่ยวแรงจะนอนกับเมีย

4) **สุขภาพเสื่อม** จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน บอกว่าหมู่บ้านละแวกนี้ที่ยังมีการทำเกษตรได้ในระยะเวลายาวนาน คือ หมู่บ้านโนนห้วยไฟ ซึ่งเกษตรกรก็ไม่สามารถให้คำตอบได้ว่าเป็นเพราะเหตุผลใด จึงทำให้เกษตรกรรู้ และ ทนต่อความเสี่ยงได้นานขนาดนี้ และเหตุผลที่ได้รับมากที่สุด คือ “**ไม่รู้จะทำอะไร**” เรื่องสุขภาพเกษตรกร

สะท้อนว่าไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก เพราะเวลาชดยา ไล่สารเคมีก็จะมีการป้องกันตนเองอยู่แล้ว และทุกปีก็จะทำการตรวจเลือด ซึ่งจะมีเกษตรกรบางรายที่แพ้สารเคมีแบบรุนแรงก็เลิก เลือกที่จะไม่ทำเลย

อาการที่พบ คือ วินเวียนศีรษะ ปวดตามกล้ามเนื้อ และตาบวม เป็นต้น นอกจากนี้โรคที่เป็นกันมาก คือ โรคกระเพาะ หรือทำงานลืมนกิน ข้าวกลายเป็นกินข้าวไม่ได้ กินข้าวไม่เป็นเวลา เกิดโรคกระเพาะ โรคลำไส้อักเสบ เป็นต้น

5) **ความผูกพันในชุมชนลดลง** จากคำบอกเล่าของชาวบ้านบอกว่าเมื่อถึงเวลาที่ต้องผสมพันธุ์พืช ญาติพี่น้องมาหากก็ไม่ได้สนใจที่จะพูดคุยด้วย เพราะสนใจงานมากกว่าจนบางครั้งรู้สึกว่าคุณที่น้องที่เคยมี ก็ค่อย ๆ หายไป เพราะไม่มีเวลาไปมาหาสู่ แม้กระทั่งบางคนลูกไม่สบาย ไม่มีเวลาพาไปโรงพยาบาล ลูกเสียชีวิตเลยก็มีให้เห็นในชุมชน

นอกจากนี้กิจกรรมส่วนรวมในชุมชน ผู้นำชุมชนต้องดูเงื่อนไขของเกษตรเป็นหลัก เพราะเป็นส่วนใหญ่ของชุมชนว่ามีเวลาว่างช่วงไหน และจะกำหนดตามนั้น เช่น วันเวลาบุญประเพณีต่าง ๆ ซึ่งหากเป็นวันสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ หรือเป็นวันที่ถูกระบุมาแล้วก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็จะดำเนินการไป นอกจากวัน เวลาที่สามารถระบุได้เอง เช่น บุญผะเหวด บุญจุน บุญข้าวจี ก็จะหลีกเลี่ยงเพื่อให้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้ร่วมประเพณีด้วย

3.ผลกระทบที่ส่งผลดีต่อครอบครัว

ผลที่เกิดขึ้นจากการเกษตรแบบมีสัญญา คือ ได้อยู่กับบ้าน อยู่กับครอบครัว ไม่ต้องอพยพไปไกลหมู่บ้าน และมิงานทำตลอดปี หากไปทำงานข้างนอกก็จะได้กลับบ้าน ถึงแม้จะเป็นการเกษตรที่เสี่ยงต่อการขาดทุน หรือสุขภาพ แต่เกษตรกรก็มีความพอใจ เพราะได้อยู่กับครอบครัว และ อีกอย่างหนึ่ง คือ มีกำลังใจ มีความหวังตลอดเวลาว่าจะได้เงิน เหมือนกับการซื้อหวย หรือ การพนัน ไม่ได้รู้แน่ รุนหนักก็ต้องได้ เป็นลักษณะอย่างนี้ตลอดมา

แม่สี จิตนอก ได้ตั้งข้อสังเกตต่อเกษตรในหมู่บ้านว่า บ้านโนนห้วยไฟเป็นหมู่บ้านที่คนอายุ 25 ปีขึ้นไปไม่ค่อยได้ออกไปข้างนอก และ ไม่มีประสบการณ์การไปรับจ้างมาก่อน ฉะนั้น เมื่อมีงานให้ทำที่บ้านจึงมีความอดทนสูง เพราะไม่เคยมีประสบการณ์การทำงานข้างนอกหมู่บ้าน ซึ่งงานข้างนอกที่ยังมีในหมู่บ้าน คือ

รับจ้างตัดอ้อย งานบริการที่พื้ยา เท่านั้น ฉะนั้นทางเลือกที่ดีที่สุด คือ การอยู่บ้านทำการเกษตร และเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ทำการเกษตรได้นานกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ หากเปรียบเทียบกับบ้านอื่น ๆ ที่ทำมาพร้อมกัน

บทที่ 4

การจัดสวัสดิการของคนในชุมชน

การจัดสวัสดิการชุมชน จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชุมชน และ การได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ จากพื้นฐานความคิดของคนในชุมชน คือ คนที่จะได้รับสวัสดิการ หรือคนที่ได้รับของแจกฟรีนั้น เป็นคนที่ยากจนในชุมชน และคนที่มียอำนาจในการแบ่งปันเป็นหลัก ฉะนั้นการนิยามความยากจน หรือคนด้อยโอกาส จึงมีความสำคัญ ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้านในหมู่บ้าน สามารถแยกได้ ดังนี้

4.1 สถานการณ์ความยากจนของเกษตรกร

สถานการณ์ความยากจนจะพิจารณาถึงมุมมองของเกษตรกรต่อความยากจน ความหมาย ตัวชี้วัด และสาเหตุของความยากจนในชุมชน

4.1.1 มุมมองของเกษตรกรต่อความยากจน

1. ความหมายของความยากจน

“ภาวะกรรมความจนที่เกิดขึ้น จากกลุ่มคนที่มองว่าตนเองยากจนได้ให้ความหมายของความจน คือ เป็นกลุ่มคนที่ขาดสิทธิ์ของตนเองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ความรู้ สติปัญญา ขาดความเท่าเทียมด้านต่าง ๆ เปรียบเหมือน “ไม้เหลียม” ○ พลิกไปด้านไหนก็ติดเหลียม คนจนจะหันหน้าพึ่งใครก็เจอแต่อุปสรรค ขัดสน ไม่เพียงพอ ขาดความมั่นใจตนเองต้องช่วยเหลือตนเอง ขยันเป็นสำคัญ ซึ่งต่างกับกลุ่มคนรวย ที่เปรียบเหมือน “ลูกส้ม” ○ กลิ้งไปไหนก็ได้ตามทิศทางที่ต้องการ ไม่เดือดร้อน ขัดสนใด ๆ

2. ตัวชี้วัดความยากจน

ตัวชี้วัดความยากจน หรือ ลักษณะความยากจนที่พบในชุมชน คือ เป็นกลุ่มคนที่หาเช้ากินค่ำ ไม่มีรายได้ประจำ หาได้ค่อยได้กิน ไม่มีเงินเก็บ สุขภาพไม่แข็งแรง ไม่มีพื้นที่ทำกิน เข้าไม่ถึงสวัสดิการของรัฐ ไม่มีศักยภาพในการคินทุน หรือ คนจนมีจำนวนมากรัฐไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึง เช่น โครงการ กข.คจ. มีบ้านอยู่อาศัยหลังเล็ก ๆ ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน การลงทุนทางการเกษตรก็สูง เพราะไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเองต้องเช่าพื้นที่ ซึ่งก็ต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตไปอีก เป็นหนี้สินรุงรังและไม่รู้โอกาสจะใช้คืน บางคนขาดลูกหลานดูแล ไม่มีญาติพี่น้อง เช่น คนชรา คนพิการ มีอาชีพรับจ้างเพื่อเลี้ยงครอบครัว

¹ จากการพูดคุยกับนางจันทน์หอม กิจเทวาร อายุ ๓๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๐ , นายศักดิ์ดา บัวละโว อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๒

และ นายवाद พรหมนิล อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๕ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๕

ครัว ขาดโอกาสในการทำงานดี ๆ เข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารของชุมชน เช่น ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การประชุมหมู่บ้าน แต่ลักษณะเด่นของคนจน คือ เป็นคนขยันทำมาหากิน ดิ้นรนเอาตัวรอด

3. สาเหตุความยากจน⁵

สาเหตุความยากจนที่สำคัญ คือ

- (1) จนมาตั้งแต่เกิด พ่อแม่ไม่มีมรดกให้
- (2) ขาดความรู้ สติปัญญาไม่ดี
- (3) รายได้น้อยไม่พอใช้จ่าย ไม่มีเงินเก็บ ไม่สามารถสร้างความมั่นคงในครอบครัวได้
- (4) หนี้สินรุงรัง ที่ดินหลุดมือในที่สุด
- (5) ทำการเกษตรขาดทุน ราคาตกต่ำ
- (6) เล่นการพนัน
- (7) ไม่มีงานทำต่อเนื่อง
- (8) เจ็บป่วย สุขภาพไม่ดี รักษาเสียค่าใช้จ่ายมาก

4.1.2 มุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐต่อความยากจน

มุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐต่อความยากจน จากการสัมภาษณ์พัฒนากร เกษตรตำบล ปลัดอบต. สงเคราะห์อำเภอ และสาธารณสุขอำเภอ

ความยากจน คือ คนที่มีรายได้ต่ำ โดยยึดการสำรวจจปฐ. เป็นเกณฑ์ และจะใช้เกณฑ์ในการประเมินชุมชนและให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการประเมินภาพรวมของชุมชน ไม่สามารถแยกแยะฐานะ หรือคนด้อยโอกาสในชุมชนได้อย่างชัดเจน การให้ความช่วยเหลือบางครั้งไม่สามารถให้ความช่วยเหลือกับคนด้อยโอกาสที่แท้จริงได้ และมองว่าเกษตรกรทุกคน คือ ต้องให้ความช่วยเหลือเท่ากัน แต่กลับกลายเป็นการช่วยเหลือแบบไม่ทั่วถึงคนจนจริง ๆ

มุมมองของรัฐ จะแตกต่างกับมุมมองของผู้นำชุมชนที่มีความเข้าใจคนในชุมชน ที่มีความละเอียดและวิเคราะห์แยกแยะครอบครัวในชุมชนได้ จากการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ฉะนั้นการวิเคราะห์ความยากจนหรือการเข้าถึงความจนที่แท้จริงจึงทำให้การจัดสวัสดิการของรัฐที่ผ่านมาไม่ทั่วถึง

4.2 สถานการณ์การจัดสวัสดิการชุมชน

การจัดสวัสดิการในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐและชุมชนสร้างสรรขึ้นมาเอง อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือของบริษัทเอกชน แบ่งออกได้ ดังนี้

⁵ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรตามแบบสอบถาม และ สทนากลุ่มย่อยเกษตรกร และ กลุ่มผู้นำชุมชน ระหว่างวันที่ ๒๗ - ๓๑

4.2.1. **สวัสดิการที่ชุมชนจัดการขึ้นเอง** กิจกรรมจะเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น มีการวางแผนร่วมกัน ร่วมกิจกรรม ร่วมรับผลประโยชน์ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ที่ดั่งมาตั้งแต่ ปี2535 ปัจจุบันยอดเงินสะสมจากดอกเบี้ย จำนวน 40,510 บาท อีกกิจกรรมคือออมทรัพย์สัจจะ จะต่างจากกลุ่มออมทรัพย์แรกคือ ยังไม่มีการปล่อยกู้ เป็นการสะสมประจำเดือน

อีกกลุ่ม คือ กลุ่มข้าว ซึ่งในกลุ่มนี้ให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่ข้าวไม่พอกิน ปัจจุบันข้าวเหลือ เพราะคนที่ข้าวไม่พอกินก็จะไม่ยืม เพราะกลัวไม่มีข้าวคืน จะซื้อกินมากกว่า ฉะนั้นคณะกรรมการจึงนำข้าวที่ได้จำหน่าย และนำเงินมาปล่อยกู้ให้กับสมาชิก ซึ่งสมาชิก คือ ทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ดอกเบี้ยคิดในอัตรา ร้อยละ 30 บาท ต่อปี

นอกจากเงินกู้แล้วยังมีการดำเนินกิจกรรมร้านค้าสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นการสร้างทุนสะสมให้กับสมาชิกและได้ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค และยังได้เงินปันผลด้วย เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์โดยการนำเงินมาหมุนใช้ให้เกิดประโยชน์

ลักษณะการดำเนินงาน ชาวบ้านจะเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลเอง และ คณะกรรมการจะมีการพูดคุย สร้างเกณฑ์ร่วมกันในการที่จะปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิกในแต่ละปี ซึ่งดูจาก (1) ความซื่อสัตย์ (2) ประวัติการยืมเงินที่ผ่านมา (3) พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น เล่นการพนัน หรือเปล่า มีงานทำไหม ขยันทำมาหากินหรือไม่ (4) การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเป็นต้น

เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เช่น กรณีที่ไม่สามารถนำเงินมาคืนได้ตามกำหนด คณะกรรมการก็จะพิจารณาผ่อนผัน หากยังไม่ได้ก็มีมาตรการลงโทษของชุมชน คือ ไม่มีสิทธิในการรับสวัสดิการจากกลุ่มอีก

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว เป็นการใชีวิตประจำวัน ไม่ได้ระบุว่าจะนำไปทำอะไรเป็นลักษณะการจุนเจือครอบครัว ถึงแม้ว่าจะเป็นเงินจำนวนไม่มากแต่คนในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเงินร่วมกัน เพราะช่วยกันออมมาด้วยกัน ฉะนั้นการคืนเงินจึงง่ายด้วย

4.2.2 สวัสดิการที่เกษตรกรได้รับประโยชน์ จากโครงการรัฐ และ เอกชน

1. กองทุนเพื่อแก้ไขความยากจน (กข.คจ.) เป็นเงินที่เน้นการช่วยเหลือครอบครัวเกษตรกรที่ยากจน พัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ซึ่งใช้เกณฑ์พิจารณา คือ จปฐ. กขช.2 ค พิจารณารายได้ต่อครัวเรือน และให้เงินสนับสนุน จำนวน 280,000 บาท เพื่อส่งเสริมอาชีพในครัวเรือน ซึ่งมีการตั้งคณะกรรมการดูแลกองทุน โดยได้รับการแต่งตั้งจากพัฒนาชุมชนมาแล้ว เช่น อาสาพัฒนาชุมชน อบต. เป็นต้น

ในหมู่บ้านได้รับการสนับสนุน เมื่อปี 2544 โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ (1) ฐานะของเกษตรกรก่อน (2) ดูความเป็นไปได้ของโครงการ (3) ความเป็นไปได้ของการคืนทุน และขั้นตอนการส่งเสริม คือ ให้เกษตรกรเขียนโครงการ หรือเสนอกิจกรรมการเกษตรที่อยากจะทำ และให้คณะกรรมการพิจารณาอนุมัติ

ปัจจุบันเกษตรกรบางคนก็นำเงินที่ได้ไปใช้ตามที่ระบุในโครงการจริง แต่บางคนก็ไม่ได้ปฏิบัติตาม

2. กองทุนเงินล้าน กองทุนเงิน 1 ล้านบาท ชาวบ้านได้รับเมื่อต้นปี 2545 มีคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งจากชุมชน 15 คน ทำหน้าที่พิจารณาการให้เงินกู้กับชาวบ้าน ซึ่งเป็นเงินกองทุนที่คิดอัตรา

ดอกเบี้ยยร้อยละ 6 บาทต่อปี เกษตรกรที่ยากจนจริง ๆ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งผู้นำหรือคณะกรรมการก็จะพิจารณาความเป็นไปได้ในการคืนทุน เป็นหลัก เช่น ครอบครัวยุติการทำเกษตรแบบมีสัญญา จะได้รับความไว้วางใจจากคณะกรรมการในการให้เงินกู้

3. **สวัสดิการสงเคราะห์** เป็นสวัสดิการช่วยเหลือคนชรา คนพิการ คนด้อยโอกาส ซึ่งในชุมชนหากจะนับจำนวนคนจริง ๆ มีจำนวนมาก ประมาณ 15 คน ทั้งชราและเดินไม่ได้ หรือพิการช่วยตนเองได้หย่าร้าง เป็นต้น แต่คนที่ได้รับสวัสดิการมี 5 คน ซึ่งเป็นคนชรา ได้รับสวัสดิการเดือนละ 300 บาท แต่รับไปละ 2 ครั้ง ซึ่งเดิมนั้นต้องไปรับจากสงเคราะห์อำเภอ ปัจจุบันโอนให้องค์การบริหารส่วนตำบลดูแล ส่วนคนพิการยังได้รับความช่วยเหลือไม่ต่อเนื่อง

4. **พักชำระหนี้ของธกส.** โครงการพักชำระหนี้ของเกษตรกรกับธกส. จากการแสดงความคิดเห็นของเกษตรกรมองว่า เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรได้ระดับหนึ่งแต่ไม่ได้ทั้งหมด ซึ่งได้ช่วยผ่อนปรนภาระของครอบครัวในการหาเงินเพื่อมาใช้หนี้ อย่างน้อยระยะเวลา 3 ปี ก็จะทำให้สามารถสร้างรายได้แก่ครอบครัว แต่เกษตรกรบางรายบอกว่าไม่ดีถึงแม้จะมีการพักชำระหนี้ก็จริง แต่ก็ทำให้เกษตรกรไม่มีเงินทุนในการไปประกอบอาชีพเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ได้ ข้อเสนอ น่าจะมีการพักชำระหนี้และส่งเสริมอาชีพ หรือสร้างกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้แก่ครอบครัวเกษตรกรด้วย

5. **ประกันราคาของธกส.** การประกันราคาข้าวเกษตรกรบอกว่าเป็นผลดี คือ ได้ราคาที่ดี ถึงแม้ราคาตลาดจะลดแต่ก็สามารถขายได้ในราคาประกัน ส่วนข้อเสีย คือ การดำเนินการล่าช้า หรือบางครั้งนำข้าวไปขายแต่โรงสีก็ไม่รับและบอกว่าเต็มพิกัดที่กำหนดแล้ว ทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่ง แต่ก็ได้ราคาตลาด เป็นโครงการโกนหัวชาวบ้านไม่สามารถช่วยเกษตรกรทำนาได้ แต่ช่วยพ่อค้าแทน เพราะมีการรับซื้อข้าวนอกโครงการแล้วนำมาแจ้งว่ารับซื้อตามโครงการ

6. **การช่วยเหลือของบริษัทเอกชน** กรณีที่เกษตรกรทำเกษตรแบบสัญญาผูกพันกับบริษัท ซึ่งทางบริษัทจะให้ความช่วยเหลือในการจ่ายต้นทุนการผลิตให้ทุกอย่าง เกษตรกรที่ไม่มีเงินทุนก็สามารถเป็นผู้ผลิตได้ ซึ่งเงื่อนไขให้กับเกษตรกรเป็นอย่างดี ข้อดีอีกอย่างคือ หากผลิตไม่ดี ไม่มีคุณภาพบริษัทก็ไม่เอาต้นทุนคืน

แต่การนำเมล็ดพันธุ์ไปวัดตรวจอัตราการงอกของเมล็ดเกษตรกร ไม่สามารถทราบได้ว่าเมล็ดของตนเองได้ปริมาณที่แท้จริงเท่าไร แต่ก็ยอมรับจำนวนตามที่เจ้าหน้าที่ของบริษัทนำมาให้

7. **โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค** เกษตรกรส่วนมากยังใช้บัตรประกันสุขภาพ ซึ่งยังไม่หมดอายุ และ มองว่า บัตร 30 บาทเมื่อเทียบกับบัตรประกันสุขภาพแล้ว บัตรสุขภาพคุ้มคามากกว่า เพราะจ่าย 500 บาทคุ้มครองได้ทั้งครอบครัว (5 คน) แต่บัตร 30 บาท หากไม่สบายต้องเข้ารับการรักษา ก็ต้องไปโรงพยาบาลบ่อยขึ้น ค่าใช้จ่ายก็มากขึ้นด้วย

4.3 สถานการณ์ปัญหาในการจัดสวัสดิการในชุมชน

ปัญหาการจัดสวัสดิการในชุมชน คือ ไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ และคนจนไม่ได้รับโอกาสในการรับสวัสดิการต่าง ๆ ด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น

1. การตัดสินใจในการคัดเลือกบุคคลที่จะได้รับสวัสดิการจากรัฐ เป็นหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่ ผู้ช่วย อบต. ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะในระดับหนึ่งในชุมชน หากเกษตรกรไม่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือเท่าทันข้อมูลก็จะถูกละเมิดสิทธิได้โดยง่าย

2. การแบ่งผลประโยชน์ในชุมชนยังมีลักษณะเครือญาติสูง การจัดสรรเพื่อความเท่าเทียมจึงมีน้อย และคนด้อยโอกาสเข้าถึงสวัสดิการน้อยด้วย

3. กรณีคนชราที่ยากจน และคนพิการ มีความรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อย ด้อยโอกาส ไม่กล้าแสดงสิทธิของตนเอง เช่น กรณีครอบครัวแม่เลี้ยง แซงจันดา อายุ 87 ปี บ้านเลขที่ 13 ไม่มีที่นา ไม่มีสามี ลูกไม่ได้อยู่ด้วย มีบ้าน 1 หลังและที่ดินปลูกบ้าน นาน ๆ ที่ลูกจะกลับมาดูแล เพราะมีลูกเพียงคนเดียวที่คอยดูแล ซึ่งลูกหารับจ้างมาเลี้ยงแม่ ซึ่งลูกก็พิการที่ขาด้วย ทำงานไม่ค่อยสะดวกงานที่ทำ คือ งานก่อสร้างได้รายได้วันละ 150 – 180 บาท หากเป็นงานที่ทำไม่ไหวก็ต้องจ้างคนอื่นช่วย ความเป็นอยู่แร้นแค้น แม่เลี้ยงเล่าว่า “แล้วแต่เพื่อนบ้านจะช่วยเหลือและสงสาร ไม่อยากรบกวนคนอื่น การให้ความช่วยเหลือของรัฐก็แล้วแต่เขาจะสงสาร”

ส่วนข้อดีของการจัดสวัสดิการในชุมชน เช่น การควบคุมดูแลได้อย่างใกล้ชิด ความคุ้นเคย มักคุ้นกันในชุมชน ทำให้สามารถเข้าใจ หรือป้องกันผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นได้

4.4 ข้อเสนอต่อการจัดสวัสดิการ

จากการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ผู้นำได้ช่วยกันสรุปว่า น่าจะเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรได้ดีกว่ากองทุน หรือการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ของคนนอกชุมชน จึงมีข้อเสนอว่า

1. ชุมชนอยากจะมีกองทุนสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนเอง ซึ่งไม่ใช่ลักษณะการดำเนินงานของเงินล้าน เพราะความรู้สึกรู้สึกของคนในชุมชนยังมองว่าเงินกองทุน 1 ล้านบาทเป็นเงินของคนข้างนอกที่เอามาให้ชุมชน โดยชุมชนถูกผลักดันให้จ่ายอมและกลายเป็นหนี้ก้อนใหม่

2. อยากสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และ เจ้าของกองทุนแก่ชาวบ้านเพราะ เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทุกคนก็จะรักษาร่วมกัน ไม่โกง และเห็นความก้าวหน้าของกองทุนได้ในอนาคต

3. การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการ ควรเป็นบทบาทหลักที่คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือชาวบ้านช่วยกันดำเนินการ ไม่ใช่รัฐ หรือธนาคาร มีการบริหารโดยอิสระ หรือ

4. หากรัฐจะให้ความช่วยเหลือน่าจะเป็นลักษณะส่งเสริมกิจกรรม ส่งเสริมอาชีพอย่างต่อเนื่อง และให้ความสนใจกับคนจนจริง ๆ ที่จะให้โอกาส ไม่ใช่การประสานผู้นำบางคน บางกลุ่มเท่านั้น

5. การจัดทำข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ผู้นำน่าจะให้ความสนใจและให้ความช่วยเหลืออย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพราะชาวบ้านบางคนที่พิการ ไม่มีรายได้ ไม่มีคนเลี้ยงดู มีเพียงญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียงคอยดูแลเท่านั้น ซึ่งนับเป็นการช่วยเหลือที่มีคุณค่า แต่การให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่และต่อเนื่องยังไม่ได้ได้รับความสนใจ ยังเป็นภาวะที่คนด้อยโอกาสรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระแก่คนอื่น และเป็นการทำลายกำลังใจทางอ้อมได้

ข้อเสนอต่อบริษัทเอกชน

6. เนื่องจากในหมู่บ้าน มีความเสี่ยงต่อการรับสารเคมี เกษตรกรส่วนใหญ่เสนอกับบริษัท เรื่องการจัดประกันสุขภาพ หรือประกันสังคมให้กับเกษตรกร เพราะถือว่าตนเองเป็นลูกจ้างของบริษัท เช่นเดียวกัน เพียงแต่ประกอบการในแปลงเกษตรของตนเองเท่านั้น

7. นอกจากเสี่ยงต่อสุขภาพแล้ว เกษตรกรยังเสี่ยงต่อการขาดทุนด้วย ในแต่ละรุ่นเกษตรกรไม่มีความมั่นใจว่าจะสามารถสร้างรายได้แก่ตนเองได้ ฉะนั้นบริษัทน่าจะมีการจ้างแรงงานรายวันด้วย อาจจะเป็นค่าแรงขั้นต่ำ เพราะเวลาอย่างน้อย 3 เดือนเกษตรกรไม่สามารถไปทำงานอย่างอื่นได้ ฉะนั้นรายได้จากที่อื่นไม่มีแน่นอน หากเกิดขาดทุน เกิดหนี้สินทันที มีแต่ความหวังว่าปลูกรุ่นต่อไปจะนำมาใช้หนี้ได้

8. บริษัทควรเห็นใจเกษตรกร ควรมีการคัดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดีแก่เกษตรกรบ้าง เกษตรกรมีความเข้าใจว่าตนเองเป็นคนทดลองพันธุ์ แต่หากพันธุ์ที่ทดลองเป็นพันธุ์ที่ไม่ดี ติดต่อกันหลายรุ่น เกษตรกรบอกว่าไม่ไหว เพราะทำให้ห่อหุ้มไม่มีกำลัง และบริษัทควรมีความเท่าเทียมในการจ่ายพันธุ์พืชแก่เกษตรกร เพราะเกษตรกรรายใดที่ได้ผลผลิตดีก็จะได้อย่างนั้นติดต่อกันยาวนาน ส่วนรายใดที่ทำแล้วไม่ค่อยได้ผล ก็จะเป็นลักษณะอย่างนั้นอยู่นาน จนเกษตรกรมีคำพูดติดตลกว่าทำเกษตรแบบนี้แล้วแต่ “จีน” เหมือนกับชื่อบริษัท “ซินเมล็ดพันธุ์”

9. บริษัทควรชี้แจงโทษของสารเคมี สารพิษต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในแปลงเกษตรให้กับเกษตรกรได้รับทราบ และแนะนำวิธีการใช้และการป้องกันตนจากสารพิษนั้น ๆ อย่างจริงจัง เพื่อเป็นการให้ข้อมูลก่อนการตัดสินใจในการประกอบการของเกษตรกร

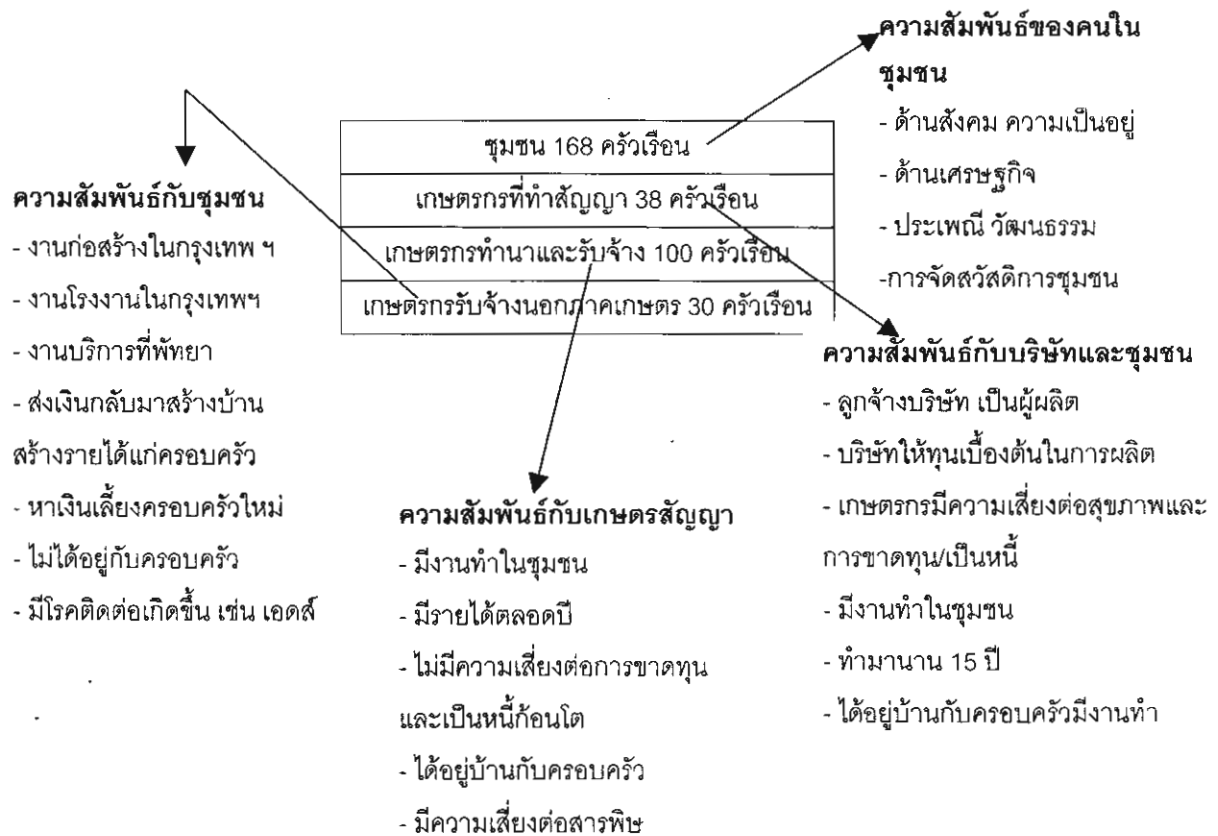
⁶ “จีน” จีนเป็นภาษาพูดของคนอีสาน มีความหมายว่า “โชค” ฉะนั้นหากแปลเป็นภาษาไทย คือ การเกษตรแบบแล้วแต่โชคจะช่วย

บทที่ 5

บทสรุปและอภิปรายผล

5.1 ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชน

กลุ่มคนในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญา เกษตรกรทำนาและรับจ้างในแปลงเกษตร และเกษตรกรที่รับจ้างนอกภาคเกษตร ซึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้ง 3 กลุ่มสามารถอธิบายได้ดังแผนผังนี้

แผนผังแสดง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านโนนห้วยน้ำไฟ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นลักษณะการสัมพันธ์เพื่อสร้างผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มทำนา รับจ้าง เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนา เกษตรกรที่ทำนาก็จะกลายเป็นแรงงานในแปลงเกษตร ซึ่งเป็นการสร้างประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ สร้างงานให้เสร็จสมบูรณ์แก่กลุ่มเกษตรกร และสร้างรายได้แก่กลุ่มแรงงาน ซึ่งคนที่เป็นแรงงานมีทั้งญาติพี่น้อง และ คนจากหมู่บ้านใกล้เคียง

บริษัทและเกษตรกร ก็เป็นลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกันในเรื่องผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร ส่วนคนที่อพยพไปรับจ้างนอกพื้นที่จะมีความสัมพันธ์กับครอบครัวตนเอง และบางโอกาสก็มีความสัมพันธ์ต่อชุมชนในกรณีการจัดผ้าป่ามาช่วยเหลือกิจกรรม ประเพณีในหมู่บ้าน

หากมองภาพรวมของหมู่บ้าน คนทุกกลุ่มในชุมชนจะมองว่าชุมชนตนเองมีเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีอาชีพทำตลอดปี มีการจับจ่ายเงินได้ตามต้องการ มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามที่ต้องการ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

5.2 สถานการณ์การทำเกษตรแบบมีสัญญา

เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทมี จำนวน 38 ครัวเรือน (เก็บข้อมูลช่วงธันวาคม – เมษายน 2545) จากการศึกษาข้อมูลสามารถสรุปให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรมีอะไรบ้าง และเมื่อทำแล้วส่งผลดีและผลเสียอย่างไรบ้าง มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อครอบครัวและชุมชนอย่างไร ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังนี้

5.2.1 ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำการเกษตรแบบมีสัญญา

1. การชักชวนของบริษัทเอกชน ที่พยายามทำให้เกษตรกรเห็นว่าการทำงานเกษตรแบบนี้ไม่ต้องมีเงินทุนเบื้องต้นก็สามารถทำได้ เพราะบริษัทจะรับภาระต้นทุนทั้งหมดให้
2. สังคมหมู่บ้านมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น อยากมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีสิ่งของใช้ที่ฟุ่มเฟือย คิดว่าการทำเกษตรแล้วจะมีเงินมาซื้อสิ่งของอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้
3. คำนิยมสังคมเมือง เข้าสู่ชนบทมากและเร็ว
4. อยากรวย อยากได้เงินก้อนโต ใช้สอยตามใจชอบ
5. มีหนี้สิน คิดว่าหากทำเกษตรแล้วมีรายได้เป็นเงินก้อนโต ก็จะสามารถใช้หนี้ได้
6. จากการทดลองทำเกษตรรุ่นแรก ๆ ได้ผลดี ทำให้การขยายผลได้ง่ายขึ้น
7. บริษัทเอกชนใช้ปัจจัยล่อ จูงใจเกษตรกร เช่น คนที่ทำเกษตรรุ่นแรกจะได้ผลผลิตดี และได้เงินก้อนโต เพราะการคัดเลือกพันธุ์ที่ดีให้เกษตรกรก่อนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรอยากทำมากขึ้น
8. การไม่มีงานทำในชุมชน เพราะอาชีพเดิมของเกษตรกร คือ การทำนา ซึ่งเป็นการทำนาเพื่อกินในครัวเรือนเป็นส่วนมาก ไม่ใช่การทำนาเพื่อขาย เพราะที่นาค้นน้อย และเป็นพื้นที่นาโคกเป็นส่วนมาก พอทำการเกษตร เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น มีการใช้จ่ายเงินในครอบครัวขึ้น มีเงินหมุนเวียนในชุมชน กล้าที่จะมีหนี้สิน เป็นต้น
9. การทำงานในชุมชน และได้อยู่กับครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความอดทนและกล้าเสี่ยงต่อสารพิษ

10. หน่วยงานราชการให้โอกาส เช่น ธกส. สนับสนุนให้เกษตรกรกู้เงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตร และ โอกาสของคนในชุมชนด้วยตนเอง เช่น หากครัวเรือนใดทำการเกษตร เมื่อถึงเวลาฉุกเฉินต้องการใช้เงิน สามารถกู้ยืมเงินจากพี่น้อง หรือ คนในชุมชนได้ง่ายขึ้นเพราะความหวังต่อรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการเกษตร

5.2.2 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1 ความเปลี่ยนแปลงในระดับครอบครัว

1) แนวคิดการทำการเกษตรกรรมเปลี่ยนไป จากการผลิตเพื่อกินในครัวเรือน เป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก

2) หนี้สินมาก เศรษฐกิจของครอบครัวมีความผันผวนสูง เมื่อเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจแบบเดิม การเกษตรแบบเดิมมีการผลิตเพื่อกินในครัวเรือนเหลือกินก็แบ่งขาย แต่การเกษตรในปัจจุบันเป็นการกู้หนี้ยืมสินเพื่อมาลงทุน หากขาดทุนก็กลายเป็นหนี้ หากได้กำไรก็อยู่ตัว หากขาดทุน 2 - 3 ปี ก็กลายเป็นหนี้ซ้ำซาก ฉะนั้นเกิดความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจครอบครัวขึ้นได้

3) การดูแลเอาใจใส่บุคคลในครอบครัวลดลง เช่น บางครอบครัวที่ลูกไม่สบายไม่สามารถพาไปรักษาได้ทันท่วงทีจนลูกเสียชีวิต หรือ จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าเกษตรกรพึ่งพาตลาดในการซื้ออาหารเป็นหลัก ซึ่งบางครั้งก็เป็นการซื้อสำเร็จ ไม่ต้องเสียเวลาในการทำ บางครั้งก็อาจจะได้รับอาหารที่ไม่มีคุณภาพต่อร่างกายได้

4) การไปมาหาสู่เพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้องหมู่บ้านใกล้เคียงลดลง ประเพณีการไปมาหาสู่เมื่อถึงงานบุญพระเวศ เกษตรกรไม่ให้ความสนใจเหมือนเดิม งานในแปลงเกษตรต้องมาก่อนกิจกรรมอย่างอื่น ทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันลดลง

5) ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง ค่าใช้จ่ายประจำที่ต้องเกิดขึ้น คือ ค่าอาหาร เฉลี่ย 21,031 บาทต่อปี ค่าส่งลูกเรียนหนังสือ เฉลี่ย 12,196 บาทต่อปี และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในครัวเรือน เฉลี่ย 14,131 บาทต่อปี รวมรายจ่าย 47,358 บาทต่อปี ถือว่าเป็นรายจ่ายที่สูงทีเดียว หากรวมต้นทุนการผลิตต่อรุ่น เฉลี่ย 7,690 บาท หากปี หนึ่งผลิต 2 รุ่น ก็จะเป็นเงิน 15,380 บาท

รายได้จากการเกษตรต่อรุ่น 24,403 บาท รวม 2 รุ่น เป็นเงิน 48,806 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าเกษตรกรยังมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย จำนวน 8,552 บาท ซึ่งถือว่าเป็นหนี้ที่เกิดขึ้น

6) สุขภาพ หากมองว่าสุขภาพเกษตรกรจะแย่ลง เป็นการตัดสินใจของคนข้างนอกมากกว่า เพราะเกษตรกรให้ความสนใจน้อยมาก มีเกษตรกรบางรายที่มีอาการแพ้สารพิษอย่างรุนแรงมีการหยุด หรือ บางรายเมื่อทำมานานและมีสุขภาพที่แย่ลง แต่ก็คิดว่าไม่น่าจะมีผลสืบเนื่องมาจากการทำเกษตร เช่น พ่อทวี สมสะอาดที่ทำมานาน แต่ก็หยุดทำมาได้ 2 ปี เพราะร่างกายไม่แข็งแรง เป็นโรคหลายอย่างในร่างกาย แต่ไปตรวจหมอบอกว่าไม่เกี่ยวกับการทำเกษตร แต่ก็ไม่แน่ใจเหมือนกัน

2 ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

1) ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ผลลง เกษตรกรมีความสัมพันธ์กันในลักษณะการสร้างประโยชน์ต่อกัน ฉะนั้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันจะเห็นในหมู่เครือญาติใกล้เคียงเป็นส่วนมาก

2) สังคมเมือง มีความฟุ่มเฟือย การรับข้อมูลข่าวสารทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงในการจับจ่ายใช้สอย เช่น พยายามหาเงินเพื่อให้มีบ้านหลังใหญ่ มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีรถจักรยานยนต์ ซึ่งบางครอบครัวก็ยอมที่จะให้ภรรยาไปทำงานที่เมืองพัทธาก็มี ซึ่งทำให้เกิดโรคติดต่อ เช่น โรคเอดส์ ขึ้นในชุมชน

3) ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง จากที่เคยเป็นกิจกรรมที่ทุกครอบครัวมีส่วนร่วมกลายเป็นคนละคนแก่ในชุมชน ที่ยังให้ความสำคัญ นอกจากกิจกรรมประเพณีใดที่สามารถหลีกเลี่ยงกิจกรรมในแปลงเกษตร การมีส่วนร่วมของเกษตรกรก็จะมีมากขึ้น ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาประเพณีไว้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่เราจะทำได้ทุกอย่าง ก็ถือว่าเป็นทางออกของชุมชนอีกวิธีหนึ่ง แต่มีวิถีการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปเท่านั้นเอง

3 ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

1) สภาพดินเสื่อมคุณภาพ

การเกษตรแม้ว่าเกษตรกรจะไม่ปลูกพืชจำนวนมาก และนับชนิดพันธุ์เป็นต้น ซึ่งไม่เกิน 2,000 ต้นต่อฤดูกาล แต่ความเข้มข้นในการใช้ที่ดินสูง มีการใช้สารเคมี สารพิษต่าง ๆ อย่างเข้มข้น จากกระบวนการผลิตที่ต้องพ่นสารเคมีทุก 5 วัน นับว่ามีความเข้มข้น ซึ่งเมื่อใช้ที่ดินในแปลงเดิมในฤดูกาลที่ 2 ความเข้มข้นของการใช้สารเคมีบางตัวก็สามารถลดลงได้ แต่เมื่อใช้ที่ดินซ้ำที่เดิมปีที่ 3 - 4 ผลผลิตในแปลงจะไม่ได้ผล จะกลายเป็นโรคเหี่ยวเฉาตายก่อนที่จะให้ผลผลิต วิธีแก้ไข คือ การเปลี่ยนพื้นที่ปลูก หรือที่ดินที่เคยใช้เป็นแปลงเกษตรมาก่อนจะนำพืชชนิดอื่นไปปลูกได้ยาก ดินจืด ต้องรอให้ดินพักฟื้นสัก 1 - 2 ปี จึงกลับมาใช้ที่ดินเดิมได้ แต่ก็มีความเสี่ยงของเกษตรกรในการเกิดโรคพืชตามมา

2) สารพิษตกค้าง

สารพิษที่ตกค้างจะในพื้นดินเป็นส่วนมาก และในแหล่งน้ำในกรณีนี้เกษตรกรนำเมล็ดพันธุ์ไปล้างเพื่อร่อนเอาเมล็ด ซึ่งน่าจะเป็นกระบวนการที่สารพิษลงแม่น้ำลำคลอง และสิ่งที่เกษตรกรสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลง คือ ตั้งแต่มีการทำเกษตรมา ปลิง ซึ่งเคยมีมานานในห้วย หายไปไม่มีให้เห็นมานานแล้ว แต่ชาวบ้านยังหาปลาและใช้น้ำในการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ได้ นอกจากนี้สารพิษที่ตกค้างในเลือดของเกษตรกรน่าจะให้ความสนใจ เพราะจากผลการตรวจเลือดของสาธารณสุขที่พบว่าเกษตรกรมีความเสี่ยง 7 คน มีเลือดเสี่ยงอันตราย 3 คน และ มีความเสี่ยงถึงขั้นอันตราย 4 คน

5.3 การจัดสวัสดิการชุมชนและรัฐสวัสดิการ

5.3.1 การจัดสวัสดิการของชุมชน

การจัดสวัสดิการของชุมชนจะเป็นลักษณะการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐในเรื่องฐานเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มข้าว กลุ่มเลี้ยงโค กระบือ กลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งเป็นการสะสมเงินทุน และเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยขั้นต่ำ และเป็นการช่วยเหลือกันในลักษณะการบรรเทาทุกข์ ไม่สามารถให้การช่วยเหลือได้เต็มที่ ซึ่งบางครั้งเกษตรกรบางครัวเรือนก็เข้าไม่ถึงสวัสดิการต่าง ๆ ที่มีในชุมชน เพราะความไม่มั่นใจ ความรู้สึกว่าเขาเองไม่มีคุณค่า เช่น คนพิการในชุมชน ซึ่งมี 2 คน และปัจจุบันไม่ได้รับสวัสดิการใด ๆ จากชุมชนเป็นพิเศษ

ซึ่งสวัสดิการของชุมชนน่าจะมีการจัดลำดับความสำคัญของคนในชุมชน ที่ต้องการความช่วยเหลือหรือช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ชุมชนน่าจะให้ความสนใจและจัดสวัสดิการขึ้นเอง เพื่อให้ความช่วยเหลือคนจนในชุมชน แต่ลักษณะของผู้นำในชุมชนยังเป็นลักษณะให้ความสำคัญกับเครือญาติเป็นสำคัญ และปฏิบัติงานตามคำสั่งของทางราชการเป็นสำคัญ

5.3.2 การจัดสวัสดิการของรัฐ

สวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐพยายามจะจัดลงสู่ชุมชน จะเป็นการมอง หรือ การวิเคราะห์ชุมชนจากข้างนอก ฉะนั้น การจัดสวัสดิการต่าง ๆ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริง จึงไม่ได้ตกอยู่กับเกษตรกร เช่น การประกันราคาข้าว ยังเป็นเจ้าของโรงสีที่ยังได้ประโยชน์ จากเงินประกันของรัฐ หรือ การให้กองทุนจำนวนมาก เช่น กองทุน 1 ล้าน บาท ชุมชนยังไม่มีความพร้อมในการบริหารเงินกองทุน แทนที่จะเป็นกองทุนที่คอยให้ความช่วยเหลือเกษตรกร แต่กลับเป็นกองทุนที่มาสร้างภาระให้กับเกษตรกรมากขึ้น

กรณีเงินช่วยเหลือหมู่บ้านยากจน หรือ กข.คจ. น่าจะเป็นแนวทางที่จะให้ความช่วยเหลือเกษตรกรได้บ้าง เพราะไม่ได้ติดต่อกับเกษตรกร หากเงินจำนวนนี้ช่วยเหลือคนจนในชุมชนได้จริงก็จะสามารถสร้างประโยชน์ได้ เช่น พ่อปิ่น พิมพ์เวียง และแม่เสาร์ พิมพ์เวียง 2 สามี ภรรยา ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีแล้ว แต่ก็อยู่ด้วยกัน 2 คน ลูกชาย 1 คนไม่รู้ไปอยู่ที่ไหน ครอบครัวจึงไม่มีคนเลี้ยงดูพ่อปิ่นเป็นคนพิการขามาดังแต่อายุ 2 ขวบ คล้าย ๆ กับเป็นโปลิโอ เดินได้ แต่ทำงานหนักไม่ได้ แม่เสาร์ ก็สายตาไม่ดี เขาไม่ได้เพราะหกล้มขาหัก ไม่มีที่นาทำกิน แต่ก่อนประมาณ 2 ปีที่แล้วพ่อปิ่นได้รับเงินสงเคราะห์เดือนละ 300 บาท แต่ปัจจุบันไม่มีรายได้ใด ๆ พ่อปิ่นต้องไปหาปลาโดยวิธีการใส่มองพอได้มากินในครอบครัว และมีการเลี้ยงเปิดและไก่ เพื่อขายเป็นรายได้นำมาจ่ายค่าข้าว ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ แต่เมื่อปีที่แล้วพ่อปิ่นตัดสินใจกู้เงินกข.คจ. จำนวน 15,000 บาท มาซื้อวัวได้ 2 ตัว ปัจจุบันขยายเป็น 4 ตัว เป็นความหวังของครอบครัว และพ่อปิ่นเล่าว่า “คงได้ใช้หนี้เขาแน่นอน และคงมีเงินเก็บด้วย” เป็นความภูมิใจของคนจน คนด้อยโอกาสที่เกิดขึ้น ซึ่งถือว่ามีโอกาสน้อยคนนักที่จะได้รับการพิจารณาจากผู้นำชุมชน และ สนับสนุนกิจกรรมอย่างนี้ขึ้นได้ในครอบครัว

ถึงแม้จะมีสวัสดิการต่าง ๆ ของรัฐจำนวนมากแค่ไหนก็ตามหากไม่มีการพัฒนาผู้นำ หรือการพัฒนาคนในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน แนวความคิดที่จะให้ความช่วยเหลือคนจนเพื่อให้เกิด ความเท่าเทียม หรือความเสมอภาคนั้นมีน้อย

5.4 ข้อเสนอแนะต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

1. ชุมชนอยากจะมี “กองทุนสวัสดิการ” เพื่อให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสุขภาพของคนในชุมชน
2. การจัดตั้งสวัสดิการชุมชน ต้องเน้นการ “มีส่วนร่วมของชุมชน” เป็นสำคัญ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของแก่คนในชุมชน
3. การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการ ควรเป็นบทบาทหลักที่คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือชาวบ้าน ช่วยกันดำเนินการ ไม่ใช่รัฐ หรือธนาคาร มีการบริหารโดยอิสระ หรือ
4. หากรัฐจะให้ความช่วยเหลือน่าจะเป็นลักษณะส่งเสริมกิจกรรม ส่งเสริมอาชีพอย่างต่อเนื่อง และให้ความสนใจกับคนจนจริง ๆ ที่จะให้โอกาส ไม่ใช่การประสานผู้นำบางคน บางกลุ่มเท่านั้น
5. การจัดทำข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ผู้นำน่าจะให้ความสนใจและให้ความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และเป็นธรรม เพราะชาวบ้านบางคนที่พิการ ไม่มีรายได้ ไม่มีคนเลี้ยงดู มีเพียงญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียงคอยดูแลเท่านั้น ซึ่งนับเป็นการช่วยเหลือที่มีคุณค่า แต่การให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่และต่อเนื่องยังไม่ได้ได้รับความสนใจ ยังเป็นภาวะที่คนด้อยโอกาสรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระแก่คนอื่น และเป็นการทำลายกำลังใจทางอ้อมได้
6. เนื่องจากในหมู่บ้าน มีความเสี่ยงต่อการรับสารเคมี เกษตรกรส่วนใหญ่เสนอกับบริษัท เรื่อง “การจัดประกันสุขภาพ หรือประกันสังคม” ให้กับเกษตรกร
7. ควรมีการจ้างแรงงานเกษตรกรเป็นรายวันด้วย เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อการขาดทุน
8. บริษัทควรให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ในกรณีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และให้สิทธิกับเกษตรกรในการคัดเลือกพันธุ์เอง หรือหากเป็นไปได้เกษตรกรต้องการให้บริษัทตั้งราคาค่าผลผลิตในราคาเดียวกัน เพื่อเท่าเทียมกันของเกษตรกรเอง
9. บริษัทควรชี้แจงโทษของสารเคมี สารพิษต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในแปลงเกษตรให้กับเกษตรกรได้รับทราบ และแนะนำวิธีการใช้และการป้องกันตนจากสารพิษนั้น ๆ อย่างจริงใจ เพื่อเป็นการให้ข้อมูลก่อนการตัดสินใจในการประกอบการของเกษตรกร
10. บริษัทควรให้เกษตรกรรับรู้ข้อมูล หรือรับทราบกระบวนการคัดเลือก หรืออัตราการงอกของเมล็ดพันธุ์ของตนเอง เพราะกระบวนการหลังจากที่บริษัทนำเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรไปแล้ว เกษตรกรไม่มีสิทธิรับทราบว่ามีน้ำหนักรวมเมล็ดพันธุ์ที่วัดได้ตั้งแต่แรก ขาดหายไปอย่างน้อยแค่ไหนและอัตราการงอกที่แท้จริงนั้นจำนวน

เท่าไร เพราะบางครั้งเกษตรกรก็ขาดทุน ไม่ได้เงินและบริษัทก็บอกว่าไม่คิดต้นทุนด้วย ซึ่งข้อมูลจริง ๆ เกษตรกรไม่ทราบขาดทุนเพราะน้ำหนักไม่พอ หรือด้วยเหตุผลอื่นใด

การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ถือว่าเป็นการทำการเกษตรระบบฟาร์มขนาดใหญ่ เมื่อเทียบจำนวนพื้นที่และจำนวนเกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัท และเจ้าของผลผลิต คือ บริษัทเอกชน ผู้ทดลอง คือ ชาวนา ที่กลายเป็นผู้ทดลองเมล็ดพันธุ์ให้กับบริษัท และส่งเมล็ดพันธุ์ที่มีอัตราการงอกสูงไปเพาะปลูกยังต่างประเทศ เกษตรกรเป็นเพียงผู้ทดลอง หรือเรียกอย่างสวยงาม คือ ผู้วิจัยเมล็ดพันธุ์ แต่สิ่งที่ยังเหลืออยู่ในประเทศไทย คือ พื้นดินที่เสื่อมโทรม แหล่งน้ำที่สะสมสารพิษ ร่างกายมนุษย์ที่อ่อนแอ ชาวนาที่วิ่งตามกระแสการผลิตเพื่อขาย กลายเป็นผู้แบกรับหนี้สิน และระบบสังคม ประเพณีที่ขาดหลักยึดที่ถูกต้อง เป็นเพียงการประกอบพิธีกรรมเพื่อสืบทอดไปข้างหน้าแต่การตอบคำถามของคนรุ่นต่อไปอาจจะไม่ชัดเจนนัก แล้วเมื่อไหร่รัฐบาลไทยจะหันมาให้ความสนใจ และ ดูแลเกษตรกรผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้อย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

- จิตพรณ ภูษาภักดีภพ.การศึกษาผลกระทบต่องานอนามัยของเกษตรกรที่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในจังหวัดชลบุรีและจันทบุรี.วารสาร มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2542
- ชัย นฤท.การจำแนกประเภทและคุณลักษณะของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน. กรณีศึกษาในภาคตะวันตกของประเทศไทย.ว.เกษตรศาสตร์(สังคม) ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 . 2543
- ตุลยวัตร พานิชเจริญและคณะ.ผลกระทบของวิถีชีวิตการผลิตแผนใหม่ต่อชุมชน. กรณีศึกษามูเซอแดงบ้านห้วยหินขาว ตำบลวาร อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย.2538
- ปัตพงษ์ เกษมสมบูรณ์และคณะ.การศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบต่องานจากการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน.(เอกสารอัดสำเนา).สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2544
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ.ไปให้พ้นยุคปฏิวัติเขียว.ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม.สุพรรณบุรี. 2532
- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ข้อมูลพื้นฐานสำหรับหมู่บ้าน (กกช.2ค).บ้านโนนหวานไฟ หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดขอนแก่น. 2542
- สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.ข่าวเศรษฐกิจการเกษตร.ปีที่ 47 ฉบับที่ 535 มิถุนายน 2544 และ ฉบับที่ 541 ธันวาคม 2544

ภาคผนวก

เกษตรกรที่ให้อำนาจ

เลขที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	อายุ (ปี)
1.	นายสุปัน กรไชยา	บ้านเลขที่ 113 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	49
2.	นายศักดิ์ บัวละโว	บ้านเลขที่ 42 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	41
3.	นางจันทร์หอม กิจเทว	บ้านเลขที่ 160 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	30
4.	นายวาด พรหมนิล	บ้านเลขที่ 135 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	56
5.	นายหนูพันธ์ ภัคดี	บ้านเลขที่ 54 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	46
6.	นางวิไลวรรณ วงศ์คัย	บ้านเลขที่ 130 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	28
7.	นายบัน ไพรอดศรี	บ้านเลขที่ 108 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	35
8.	นางโสมฉาย ภาคเสนีย	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	27
9.	นายเยื่อง นามภูเขียว	บ้านเลขที่ 67/1 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	47
10.	นายบัน ภูตา	บ้านเลขที่ 38 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	36
11.	นางพรทิพย์ อันทะฤทธิ์	บ้านเลขที่ 31 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	28
12.	นางจิตรา คำพุฒิ	บ้านเลขที่ 70 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	31
13.	นางอรุณี ศรีทามณี	บ้านเลขที่ 110 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	27
14.	นางนิยม ตั้งพงษ์	บ้านเลขที่ 98 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	31
15.	นางลัดดา เกื้อนโยธา	บ้านเลขที่ 142 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสี่หมพ จังหวัดขอนแก่น	28

เลขที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	อายุ (ปี)
16.	นายสุรเสน โนนทอง	บ้านเลขที่ 87 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	41
17.	นายจ้อย ภูศิลา	บ้านเลขที่ 123 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	50
18.	นายบุญหนู สีขาว	บ้านเลขที่ 37 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	49
19.	นางหนูเกณท์ ด่อนจันทร์	บ้านเลขที่ 76 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	34
20.	นายทองสวน ราชชัย	บ้านเลขที่ 44 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	45
21.	นางระเบียบ พิมพงษ์	บ้านเลขที่ 154 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	35
22.	นายผัด พรประภา	บ้านเลขที่ 145 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	36
23.	นายสังวาลย์ ธรรมมา	บ้านเลขที่ 69 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	43
24.	นางสมบัติ แคว้นเขาเม็ง	บ้านเลขที่ 107 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	41
25.	นางสายพิศ วงศ์ไธ	บ้านเลขที่ 141 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	35
26.	นายบุญโฮม เจริญสุข	บ้านเลขที่ 127 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	46
27.	นายสวน แคว้นเขาเม็ง	บ้านเลขที่ 21 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	46
28.	นายสวดย สวัสดิ์	บ้านเลขที่ 208 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	35
29.	นายจอมศรี พงษ์อุทา	บ้านเลขที่ 94 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น	51
30.	นางเต็ม ลำคำภา	บ้านเลขที่ 9 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมพูน จังหวัด ขอนแก่น	51

เลขที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	อายุ (ปี)
31.	นางทองเหลือง กองโพธิ์	บ้านเลขที่ 79 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	52
32	นายสุบิน ศรีแก้วเที่ยง	บ้านเลขที่ 92 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	47
33	นางสำนวน โพธิ์หล้า	บ้านเลขที่ 95 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	37
34	นายประจักษ์ เจริญราษฎร์	บ้านเลขที่ 65 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	50
35	นางสมใจ หนูมา	บ้านเลขที่ 143 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	41
36	นางบุญเพ็ง แสงศาลาศรี	บ้านเลขที่ 39 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	38
37	นางสมบัติ เจริญเขียว	บ้านเลขที่ 41 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	38
38	นางลับ คำดี	บ้านเลขที่ 32 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	46
39	นายสมัย พิศกลาง	บ้านเลขที่ 103 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	53
40	นายเรวัติ ขวัญคุม	บ้านเลขที่ 112 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	40
41	นายทวี สมสะอาด	บ้านเลขที่ 118 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	50
42	นางคำ สมสะอาด	บ้านเลขที่ 118 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	49
43	นสออุทัยวรรณ สุโพธิ์ศรี	บ้านเลขที่ 24 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	63
44	นางลดาวลัย บุญมาก	บ้านเลขที่ 187 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	45
46	นางเสาร์ พิมพ์เวียง	บ้านเลขที่ 81 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	68

เลขที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	อายุ (ปี)
47	นางเลียง แสงจันทา	บ้านเลขที่ 13 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	87
47	นายเปียง พิมพ์เวียง	บ้านเลขที่ 81 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	64
48	นางง่าน ภูคองจิต	บ้านเลขที่ 50 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	54
49	นายเลมอ ภูมิying	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	55
50	นางลี จิตนอก	บ้านเลขที่ 134 หมู่ 6 ตำบลวังเพิ่ม อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น	49
51	นายไพจิตร แสนแก้ว	เจ้าหน้าที่บริษัทชินเมสตีพันธ์ สาขาอ้อยอำเภอสีชมภู	
52	นายสยาม ภูหนองโอง	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ฝ่ายสุขาภิบาลและป้องกันโรค สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสีชมภู	